

Soi men egô pter'edôka

El poema com a vehicle de glòria en l'elegia grega tardoarcaica

Àngel Martín Arroyo

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOLOGIA
DEPARTAMENT DE FILOLOGIA GREGA

SOI MEN EGÔ PTER'EDÔKA

EL POEMA COM A VEHICLE DE GLÒRIA
EN L'ELEGIA GREGA TARDOARCAICA

ÀNGEL MARTÍN ARROYO

Tesi doctoral

Dirigida pel Dr. JAUME PÒRTULAS
Programa de doctorat GRESOL DE LA MEDITERRÀNIA ANTIGA
BIENNI 2005-2007

A propòsit d'Homer

EL NOM D'HOMER

En els primer estadis de la poesia lírica arcaica, el nom d'Homer era, si hem de jutjar per les escadusseres dades que ens n'han pervingut, un recurs útil i habitual a l'hora d'atribuir l'autoria d'una dita o d'una obra èpica a la figura del gran poeta, imatge solemne i inabastable que d'antuvi acaparà el major protagonisme com a model poètic, sapiencial i educatiu. Al meu entendre, no és tan rellevant la pregunta *qui va esmentar primer el nom d'Homer, com per què va fer-ho*. No es tracta de constatar com d'antics són els testimonis que citen Homer *ad litteram*, com la significació d'un canvi d'orientació poètica i ideològica pel qual en el procés d'imitació, de variació, d'emulació es pren suficient consciència i mestria com perquè al costat de la veu poètica, de la *persona loquens*, sorgeixi un referent modèlic, un pensament memorable, però aliens ambdós, és a dir, perquè s'origini la necessitat o la voluntat de la citació.

És obvi que, com més reculem en els estadis de la poètica arcaica, menys percebrem el despreniment que focalitza l'atenció en una identitat poètica distinta. En l'àmbit de l'èpica, almenys en l'èpica arcaica, una tal projecció no és constatada més que en l'aparició de figures poètiques que, o bé s'han d'identificar amb la *persona loquens*, o bé aquesta parla per boca d'elles, sense que en cap moment gaudeixin d'autonomia, possiblement pel fet que són fruit i recurs del discurs narratiu, fictici. Els aedes com Femi o Demòdoc, amb independència del fet de tractar-se de personatges de ficció, no disposen d'una veu autònoma, independent de la del poeta. Tampoc en el cas hesiòdic no es pot parlar d'una figura poètica en el sentit de "creadora". El concepte "poeta"

pertany clarament a l'àmbit de l'anàlisi històrica, d'una revisió del passat que és duta a terme pels prosistes.³⁴⁵ Femi i Demòdoc, com la resta de personatges que intervenen a l'epos a través d'un parlament, comparteixen una mateixa veu, la de l'aede que els evoca. Els seus mots, també, són els mots d'aquest mateix cantor.³⁴⁶

Es fa difícil determinar amb precisió el moment en què Homer adquireix una entitat suficientment canonitzada com per aparèixer explícitament com a referent poètic. És cert, com afirma R. Lamberton, que la poesia lírica, i també la tragèdia d'Èsquil, si hem de donar credibilitat a la cèlebre citació d'Ateneu de Nàucratis, tenen ben present el model homèric, que proporciona motius temàtics, arguments i formes del dir poètic.³⁴⁷ És, per tant, notori i àmpliament difós el coneixement i l'apropiació de la poesia homèrica en l'àmbit de la poesia lírica, ja sigui mèlica, iàmbrica o elegíaca. Tal com observa R. L. Fowler,

³⁴⁵ Quan Heròdot, per exemple, indica que Homer i Hesíode foren els primers poetes que "compongueren" (ποιήσαντες) una teogonia i configuraren els principals atributs dels déus, es pot copsar el caràcter fundacional, original de les seves assercions, sabedor de la novetat, potser conflictiva, del seu propi parer a propòsit dels anomenats "poetes precedents". Hdt. 2, 53: Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἠλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μέο πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι· οὗτοι δὲ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλήσι καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμὰς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἶδεα αὐτῶν σημήναντες· οἱ δὲ πρότερον ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι ὕστερον, ἔμοιγε δοκέειν, ἐγένοντο.

³⁴⁶ L'aede homèric, d'altra banda, és el fidel servent de la Musa i la seva tasca consisteix a recitar, no pas a compondre. L'execució del cantor implica el record de les gestes heroïques (*Od.* 8, 73: Μοῦσ' ἄρ' αἰδὸν ἀνήκεν ἀειδέμεναι κλέα ἀνδρῶν), memòria que preserven les filles de Mnemòsine. Cf. West 1999: 365, n. 3. "Phemius' song about the Ἀχαιῶν νόστος is called "new" (*Od.* 1.352), with regard to the fact that its subject matter was very recent, but there is no suggestion that he personally composed it or that it belonged to him more than to other poets."

³⁴⁷ Lamberton 1997: 40. "[...] non-Homeric early Greek epic only gradually became distinct and distinguishable from the Homeric corpus, and the two centuries of archaic lyric poetry (650-450) constitute in their own way a development incorporating and appropriating Homeric poetry." Per a la citació esquiliana, vegeu *Ath.* 8, 39, 17 Kaibel: τὸ τοῦ καλοῦ καὶ λαμπροῦ Αἰσχύλου, ὃς τὰς αὐτοῦ τραγωδίας τεμάχη εἶναι ἔλεγεν τῶν Ὀμήρου μεγάλων δείπνων.

*The influence of the epic on Greek lyric poetry is obvious and extensive. One of the first steps therefore in any study of lyric as a type of literature might be to consider its relations to Homer.*³⁴⁸

Ara bé, ja no és tan habitual la presència nominal d'Homer ni la citació literal d'algun passatge que li sigui atribuït. Al nostre entendre, no cal esperar l'aparició d'un adjectiu com *Ὀμηρείος* a l'obra d'Heròdot per percebre una canonització primerenca del poeta i de les seves composicions.³⁴⁹

Existeixen testimonis sobre la presència d'Homer en composicions de poetes arcaics com Hesíode, Arquíloc i Cal·lí d'Efes. Tots tres testimonis han estat debatuts i contestats a bastament per raons i indicis diversos, i no resulta gens estrany que, majoritàriament, s'hagi volgut remarcar la inautenticitat de les dades que aporten.³⁵⁰ D'entrada, el testimoni relatiu a Hesíode consisteix en una citació literal d'uns versos que li són ben difícilment atribuïbles.³⁵¹ Els altres dos passatges, per contra, es refereixen indirectament als autors al·ludits, els quals, suposadament, parlaven d'Homer com autor d'obres èpiques conegudes en forma d'entitats poemàtiques.

Pel que fa a Arquíloc, és el comentarista aristotèlic Eustraci, d'època comnena, qui esmenta que el poeta arcaic, juntament amb Aristòtil, Cratí i

³⁴⁸ Fowler 1987: 3.

³⁴⁹ Hdt. 5, 67: Κλεισθένης γὰρ Ἀργείοισι πολεμήσας τοῦτο μὲν ῥαψωδούς ἔπαυσε ἐν Σικυῶνι ἀγωνίζεσθαι τῶν Ὀμηρείων ἐπέων εἵνεκα, ὅτι Ἀργεῖοί τε καὶ Ἄργος τὰ πολλὰ πάντα ὑμνεῖται.

³⁵⁰ Un bon plantejament de les respectives argumentacions es troba a Fowler 1987: 3-52; i, molt més resumides, a West 1999: 376-377.

³⁵¹ Hes. *fr. dub.* 357 MW. Es tracta d'un escoliasta de Píndar (*Schol. Pind. Nem.* 2.1 = 3.31 Drachmann) qui cita els suposats versos hesiòdeus per corroborar una proposta etimològica de Filòcor, no pas aquest darrer, com afirma West mateix en l'article esmentat (West 1999: 376). Els versos, d'altra banda, traeixen un estadi avançat en matèria biogràfica, ja que palesen que era en vigor el debat entorn dels certàmens èpics i de la problemàtica autoria de l'himne homèric d'Àpol·lo.

Cal·límac, atribuïa l'autoria del *Margites* a Homer.³⁵² Per bé que sembla encertat el comentari referent a Aristòtil, el qual esmenta explícitament Homer com a autor del *Margites*,³⁵³ la veracitat de l'asserció és menys segura en el cas de Cratí i de Cal·límac.³⁵⁴ Resulta poc probable que els versos d'Arquíloc continguessin cap esment d'Homer com a autor material d'un text, en un moment en què la figura del poeta encara era lluny d'adquirir un estatut sacralitzat i fixat en l'imaginari col·lectiu.³⁵⁵ De fet, és força inversemblant l'al·lusió a una obra aliena, almenys nominalment, acció que pressuposa una certa entitat literària, unitària i fixada.³⁵⁶ El testimoni relatiu a Cal·lí, endemés, presenta un problema de transmissió textual. Els manuscrits de Pausànias aporten lectures incertes sobre un poema èpic, versemblantment la *Tebaida*, i un poeta arcaic que atribueix l'esmentat poema a Homer.³⁵⁷ La raó que se sol adduir per negar la veracitat del text resultant de les restitucions és, aproximadament, la mateixa que hem constatat per a Arquíloc: difícilment un poeta tan antic com Cal·lí hauria esmentat *nominatim* un cantor coetani o no gaire anterior.³⁵⁸

³⁵² Archil. fr. 303 W = Eustrat. in Arist. *Eth. Nic.* 6, 7 (*Comm. in Arist. Graeca* XX, 320, 36). Sobre la notícia d'Eustraci, vegeu West 1999: *ibid.*; Graziosi 2002: 68-69; Pörtulas 2008: 421-423.

³⁵³ Arist. *Eth. Nic.* 1448b 30.

³⁵⁴ Cratin. fr. 348 K.-A.; Callim. fr. 397 Pf.

³⁵⁵ Davant d'aquesta improbabilitat, sembla comprensible, tot i que no estrictament necessària la brillant proposta de Bergk, que esmena el text en Αρχιλόχοις Κρατίως, "Cratí en els seus *Arquílocs*" (ad Arch. fr. 153). Bergk 1882 (1843-1867): (2) 430.

³⁵⁶ "We may be sure that Archilochus did not cite that or any other poem by title, and even if he alluded to the famous idiot Margites, we may be almost sure that he did not adduce a poet's name in connection with him." (West 1999: 377). Com és ben sabut, la primera constatació del nom del poema de la *Iliada* es troba a Heròdot (2, 116; cf. 5, 67). Segons assenyala M. West, entre la data en què se suposa probable la circulació dels dos principals poemes èpics homèrics, la *Iliada* i l'*Odissea*, i la data en què les esmentades obres gaudien d'una certa fixació institucional, transcorre un període que va del segle al segle i mig, durant el qual no hi ha cap indicatiu o testimoni que hom atribuís a aquestes composicions de recitació rapsòdica una autoria definida, i menys encara la d'un poeta concret de nom Homer.

³⁵⁷ Paus. 9, 9, 5; Callin. fr. 6 W². Els manuscrits aporten les lectures Καλαίνος i Καλαίνωι, que foren restituïdes per Sylburg l'any 1583 en Καλλίνος i Καλλίνωι, majoritàriament acceptades, ja que no es té cap notícia d'un poeta arcaic anomenat Calè.

³⁵⁸ West 1999: 377. "If he named Homer, it will have been as the legendary poet reputed to be the source of epic narrative in general; as if he had said, "as we hear from ancient tradition".

L'argument és, de fet, tan indemostrable com la presència d'Homer en els versos dels poetes dessús dits per la poca versemblança dels testimonis que la constaten. No aprofundirem pas en el grau de certesa que es pot extreure d'aquests testimonis ni en l'hipotètica reconstrucció dels mots d'Arquíloc o de Cal·lí, en referència als poemes concrets i a la poesia èpica en general tal com ells la conegueren. Tanmateix, es pot comprovar, a partir de l'escassetat i poca rellevància dels textos adduïts, la pràctica impossibilitat de restituir en la poesia del segle VII a.C. tant el nom d'Homer com qualsevol traça d'una autoria individual o col·lectiva de l'èpica ja existent i circulant.

En realitat, la major part dels poetes del segle VII a.C. comparteix motius temàtics i personatges amb la poesia homèrica, sense que cap dels seus representants deixi constància de la identitat de l'autor o dels autors d'aquesta darrera. Aquesta constatació indueix a pensar que o bé tal autoria no era esclarida ni difosa, o bé directament no era rellevant pel fet que ningú no sentia la necessitat d'identificar l'autor de bona part de la poesia èpica en la figura concreta d'un personatge real. Dit altrament, si Homer no existia, entès com una entitat poètica a la qual podia ser atribuïda l'autoria dels principals poemes èpics per molt diferents motius, des de l'interès personal fins a la voluntat de censura, es devia al fet que la resta de poetes no l'havien canonitzat, ni tan sols esmentat.

D'altra banda, en matèria de tradició literària, un poeta només guanya entitat en la mesura que és citat o esmentat, i, en el cas d'un cantor anomenat Homer, la testimoniança no arriba fins ben avançat el segle VI a.C. Hom podria al·legar que la incertesa deriva ja de l'èpica homèrica, que no explicita cap indicatiu d'autoria, o que la fortuna ha pogut ser adversa en la transmissió escrita de la producció poètica no homèrica, però el cert és que la fama florent, per a elogi o retracció, d'Homer a partir del darrer terç del segle VI a.C. és per a molts més

que una clarícia: una prova de l'avenç sobtat en el procés de canonització d'Homer, un procés tan precipitat que darrerament ha suscitat la sospita que la seva figura va ser no només elaborada, sinó fins i tot inventada en aquest precís moment.³⁵⁹

Tot i la dificultat que planteja la constatació del nom d'Homer en la poesia èpica i lírica, la presència de la formularitat i dels motius de l'epos homèric impregna profundament tota la producció poètica i prosística posterior, al llarg de l'arcaisme i de l'època clàssica. L'abast de l'ascendent homèric es deixa sentir tant en tots els rams de la literatura grega com en l'ampli ventall d'escenaris socials on es desenvolupava la recitació de l'epopeia, entre ells, les festivitats públiques i les celebracions simposíaques privades. D'antuvi, la finalitat de l'epopeia havia estat instructiva, gairebé enciclopèdica, d'acord amb els coneixements i els valors de l'època, i no és més que amb un cert transcurs de temps i potser amb la fixació per escrit, que va guanyar un caràcter literari, prevalent des d'aleshores.³⁶⁰

Certament aquest ascendent és més que evident per la literatitat de l'emulació literària respecte del model homèric, però durant tot el segle VII i bona part del VI a.C. la imitació i la variació adopten sovint formes múltiples i adequades a l'interès o a l'ocasió del poema. La complexitat d'aquestes derivacions s'accentua amb les mancances –volgudes o necessàries– d'un sistema de citació encara poc articulat. Si fos cert que la invenció d'Homer, entesa bé com a creació, bé com a presa de consciència de la seva realitat i importància, no va acomplir-se més que a partir de la segona meitat del segle VI a.C., juntament amb la primera fixació dels poemes homèrics que els va donar entitat unitària i literària, serien més comprensibles el silenci i l'anonimat

³⁵⁹ Vegeu, p. ex., l'article ja esmentat de West 1999, *The Invention of Homer*, i la monografia de Graziosi 2002, *Inventing Homer. The Early Reception of Epic*.

³⁶⁰ Havelock 1963: 61-86.

implícits en els usos i els girs homèrics que són ben presents, per exemple, a l'obra d'Arquíloc, Tirteu, Safo, Alceu, Estesícor i Mimnerm.³⁶¹

A partir, però, d'aquesta invenció, Homer apareix nominalment ja no tan sols com a font temàtica i formular, sinó com a figura individual i objecte de censura crítica i d'aprovació encomiàstica per part de poetes i prosistes. Les raons de la distinta valoració que en fan uns i altres es deu a l'interès particular de cada autor: el desprestigi o l'elogi d'Homer, dels seus versos i de la significació implícita en ells, acredita aquell qui els ataca o els enalteix en funció de la validesa que, en el seu pensament particular, tenen els models homèrics. Qui censura Homer, pretén apartar-se de la tradició i de l'estil homèrics perquè el llenguatge o l'imaginari personals o circumstancials no s'hi adequen o directament hi polemitzen. Qui encomia Homer, vol donar vigència a les seves pròpies afirmacions a partir del prestigi i l'autoritat de què gaudeix la poesia homèrica, prestigi i autoritat que es manifesten especialment en clau de fama, d'honor i de glòria.³⁶²

Μνήμη, δόξα, τιμή, κλέος i un seguit de termes similars conserven, durant els segles VI i V a.C., una significació ben definida i connotada, que amb el pas del temps tendeix a anul·lar-se. Cadascun d'ells pertany a una esfera distinta del llenguatge a l'època arcaica: l'honor èpic, el privilegi cultural, el record

³⁶¹ Pot trobar-se una relació acurada d'exemples extrets dels principals poetes lírics dels segles VII i VI a.C. on és més evident la imitació homèrica, ja sigui per dicció, fraseologia o imatges poètiques, a Fowler 1987: 17-52. El Pseudo-Longí, tanmateix, assegura que Plató extregué d'Homer més que qualsevol altre autor precedent (*De Subl.* 13, 3): *μόνος Ἡρόδοτος Ὀμηρικώτατος ἐγένετο; Στησίχορος ἔτι πρότερον ὃ τε Ἀρχίλοχος, πάντων δὲ τούτων μάλιστα ὁ Πλάτων, ἀπὸ τοῦ Ὀμηρικοῦ κείνου νόματος εἰς αὐτὸν μυρίας ὅσας παρατροπὰς ἀποχετευσάμενος.*

³⁶² Porter 2004: 327-328. "Throughout antiquity Homer was a controversial entity, as much a myth as a person, but always a legend [...] Just to challenge, criticise, or even rewrite Homer was another way of confirming his ultimate prestige. Moreover, if, as is likely, Homer's name was added to "his" poems as an afterthought, retroactively, possibly once they became fixed as texts, it seems equally likely that this is when the contests over his identity were launched. [...] slowly the Greeks began the work of framing, and variously laying claim to, a monumental Homer."

literari, la brama social i l'ús simposíac. A mesura que aquestes distintes realitats es modifiquen o desapareixen, les oposicions semàntiques i lèxiques s'esvaeixen i s'equiparen en un cúmulo sinonímic que pot mantenir, tanmateix, un deix de tradició o un romanent de formularitat, ja plenament literari.³⁶³

Els primers testimonis denigrants d'Homer provenen d'autors que comparteixen la procedència i la preocupació filosòfica. Aquests pensadors, com Xenòfanes i Heraclit, originaris de la Jònia, es mostren crítics amb Homer per la naturalesa i la significació de la seva poesia. Tradicionalment s'ha volgut remarcar en els mots d'aquests autors per ser els primers que testimonien el nom d'Homer i pel fet de fer-ho críticament. La imatge incipient d'Homer és, per tant, negativa. No és estrany, doncs, que s'hagi pretès interpretar el sorgiment de la figura d'Homer com un intent més eficaç de canalitzar la censura de la poesia èpica en un responsable i principal representant del gènere. La invenció d'Homer, en conseqüència, es deuria a raons eminentment polèmiques.

Val a dir, però, que l'intent de desprestigiar Homer arriba a un punt culminant amb el plantejament filosòfic de Plató, que es presenta com una suplantació contestatària i necessària del model ideològic i social que, implícit en la poesia homèrica, s'havia anat transmetent en l'educació i la cultura oral,

³⁶³ Resulta especialment complex identificar el moment en què es produeix la neutralització lèxica, perquè tot sovint es tracta d'un procés lent de decantament cap a la sinonímia. Un exemple notable el trobem en el lèxic, perfectament precís i inequívoc, del famós encomi (ἐγκώμιον, Diod. 11, 11, 6) de Simònides als guerrers espartans caiguts a les Termòpiles, encapçalats per Leònidas (Simon. fr. 531 PMG): εὐκλέης, μνᾶστις, εὐδοξία, κλέος. Tots aquests conceptes reapareixen englobats en un elenc sinonímic al segle II dC. a l'obra del gramàtic Pòl·lux (*Onomast.* 5, 158-160), que inclou variants i derivats del camp lèxic en qüestió sense tenir en compte cap matís ni particularitat d'ús. Per al contrast entre τιμή i δόξα, cf. *Theogn.* 665-666; Thuc. 4, 17; 86, i [LXX] *Dan.* 4, 30 (εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου); per a la plena significació i la posterior formularitat de κλέος i μνήμη, cf. Plat. *Symp.* 209d (ἀθάνατον κλέος καὶ μνήμην) i Theodoret. *Hist. Rel.* 6, 14; *In Isaiam* 2, 400 (κλέος ἀείμνηστον), etc.

generació rere generació.³⁶⁴ A finals del segle VI a.C. la polèmica s'estén precisament a tots els àmbits que podríem anomenar conflictius: es debaten la vigència i els desajustaments de les concepcions teològiques, dels valors socials i les activitats comunitàries, de l'educació com a ideari que requereix uns models concrets.³⁶⁵

El tret distintiu d'aquests testimonis és l'èmfasi en l'auditori, en la recepció de la poesia d'Homer, per part tant d'aquells que l'aprenen (πάντες, segons Xenòfanes, fr. 10 DK), com d'aquells que la senten recitar (en els ἀγῶνες, d'acord amb Heraclit, fr. 42 DK). A més, Homer és pres com un referent panhel·lènic (τῶν Ἑλλήνων σοφώτερος πάντων, fr. 56 DK), les concepcions del qual serveixen de model moral comú (παρ' ἀνθρώποισιν, fr. 11 DK). Si tots dos testimonis es refereixen a un moment contemporani a la seva formulació, Xenòfanes parla de l'educació consuetudinària que és encara ben vigent als seus dies. Heraclit, si no és que parla del tracte que hauria d'haver rebut Homer en el seu temps, deu tenir en compte no pas la participació fàctica d'Homer en les conteses poètiques, sinó la dels seus successors i, en concret, la presència ubíqua de la poesia homèrica en aquesta mena de certàmens que perduraven en determinats contextos festius.³⁶⁶

³⁶⁴ Vegeu, p.e., Plat. *Phaed.* 95a; *Symp.* 174b; *Tim.* 21d; *Resp.* 334ab; 379c; 383a; 387b; spec. 595c; *Leg.* 706d. Cf. *Theaet.* 153a

³⁶⁵ Vegeu Xenoph. 21 B 10 DK; 11 DK; Heracl. 22 B 42 DK; 56 DK. Cf. Xenoph. test. 74 GP. Xenòfanes jutja la poesia homèrica, font consuetudinària d'aprenentatge per a totes les generacions, com a portadora, juntament amb l'hesiòdica, d'una imatge impietosa i tergiversadora dels déus, subjectes a les passions humanes. Més aferrissadament hostil es mostra Heraclit, quan presenta Homer com un poeta que, tot i haver-se guanyat el renom de ser el més savi dels hel·lens, es deixa entabanar per uns infants i ben bé mereix l'expulsió a bastonades dels certàmens poètics. Val a dir que l'acme d'ambdós "filòsofs" es dona en un moment en què el desprestigi de la pràctica rapsòdica va créixer-se entre una minoria de pensadors, a despit de la favorable acceptació de què gaudien entre les masses populars. Vegeu el parer tradicional a Murray 1934 (1907): 261-264; 306-316; i més actual a Herington 1985: 5-15; 79-91.

³⁶⁶ Quelcom semblant s'esdevé en la *República* de Plató, ambientada en temps de Sòcrates i, per tant, encara al segle V a.C. En la discussió entorn de la poesia i de la filosofia, els festivals

En efecte, des dels festivals panjònics, per als quals T. B. L. Webster conjecturava un pes fonamental en l'elaboració dels poemes homèrics,³⁶⁷ fins a la instauració de les festes Panatenees havia transcorregut probablement prop d'un segle i mig de tradició rapsòdica. D'altra banda, és ben plausible que Xenòfan de Colofó fos, per la seva banda, un rapsoda itinerant i ensems un comentarista de la poesia èpica que recitava, si hem de donar fe al testimoni de Diògenes Laerci i a bona part de la crítica moderna.³⁶⁸ Les peculiaritats d'aquest rapsode, tanmateix, consisteixen en el fet que els seus comentaris eren, improvisats o elaborats, igualment en vers èpic o elegíac, i de caràcter blasmador, ja que diferia, com ja hem anotat, de les concepcions teològiques d'Homer i d'Hesíode. Observa B. Gentili:

*Senofane invece, appunto perché nelle sue esecuzioni biasimava Omero, urtava la sensibilità del pubblico e non otteneva di conseguenza quegli stessi compensi che ricevevano coloro che lodavano e valorizzavano quella poesia. Ma è altresì evidente che anche Senofane operava al pari di altri rapsodi, quali Teagene di Reggio, che alla recitazione dei poemi omerici faceva seguire il proprio commento allegorico; egli era dunque un rapsodo che, dopo aver recitato passi di Omero, esponeva in versi le proprie osservazioni polemiche.*³⁶⁹

poètics ja no són vistos com una amenaça real per a la comunitat ciutadana, potser perquè aleshores eren mers residus del passat. La veritable amenaça, per a Sòcrates-Plató, era la presència majoritària de la poesia, símbol i mestra dels valors del passat, en lloc de la filosofia, portadora dels nous ideals imprescindibles per al bon funcionament de la polis. Vegeu Plat. *Resp.* 376e-383a; 595a-601b.

³⁶⁷ Webster 1959: 3-10.

³⁶⁸ Diog. Laert. 9, 18 sqq. = Xenoph. test. 1 DK, testimoni que tal volta pot posar-se en relació amb el fr. 8 DK, com fa Gentili. Vegeu Gentili 1984: 207, n. 16, on exposa els precedents d'aquesta proposta. La pràctica rapsòdica de Xenòfan sembla adir-se amb la tendència general d'època tardo-arcaica i clàssica quan hom, ja fos rapsode-intèrpret o filòsof, recitava i explanava algun fragment poètic. Plató en forneix notables exemples de personatges històrics que fan mostra d'aquest costum, com ara Protàgoras d'Abdera citant Simònides, o el rapsode Ió d'Esmirna.

³⁶⁹ Gentili 1984: 207.

A partir d'altres testimonis que confirmen la poca acceptació que assoliren els atacs de Xenòfanes a la poesia èpica,³⁷⁰ podem observar que, per norma general, l'epos homèric i, de retruc, la figura d'Homer, gaudia del favor popular i de l'elogi de poetes i pensadors emergents cap a finals del segle VI a.C. De fet, davant de la tendència imparabile en virtut de la qual s'acreixia l'anomenada d'Homer, en tant que poeta d'una vasta obra, constituïda per agregació i precisament aleshores fixada per primera vegada, les crítiques de Xenòfanes i d'Heraclit van resultar més aviat marginals i poc efectives; si no és que encara afavoriren l'efecte contrari del que cercaven. De totes maneres, llurs crítiques no fan més que corroborar la importància cívico-social que havia atès la poesia èpica i, en concret, l'obra i la figura d'Homer. No en va, paral·lelament a la seva presència cada cop més abundosa en la producció literària i exegetica dels segles subsegüents, s'aprecia un augment considerable de les dades biogràfiques i dels detalls anecdòtics que serveixen per acabar d'esbossar el retrat de l'Homer suposadament històric.

El que podríem anomenar canonització d'Homer consisteix, per tant, en la fixació, a còpia de prestigi i d'iniciatives institucionals i interessos intel·lectuals, de la poesia homèrica i de la imatge del poeta Homer. En aquest darrer camp hi tingueren un paper destacable els dits "successors" d'Homer, però cal no oblidar la transcendència que els poetes posteriors van conferir a l'obra homèrica. És evident que aquí hi intervingué no només l'afany de fer perviure Homer, sinó també l'interès de viure a costa d'ell o de servir-se de la reputació del gran poeta per a fins diversos.

³⁷⁰ Vegeu Xenoph. test. 21-23 GP.

HOMER I SIMÒNIDES

Simònides de Ceos, contemporani de Xenòfanés i d'Heraclit, per causa de la longevitat de llurs vides,³⁷¹ va ser possiblement el primer poeta que va prendre partit per la vàlua i la conseqüència de la poesia èpica, en general, i de la figura d'Homer, en concret. D'aquesta defensa, Simònides pretenia derivar un reforç d'autoritat per a la seva obra i un realç del prestigi personal en virtut del seu *mester*. De bon principi, dos testimonis secundaris i tardans, tot i ser ben probablement espuris, revelen significativament la bona consideració en què Simònides tenia els dos poetes èpics per antonomàsia, Homer i Hesíode. El primer d'aquests passatges de caràcter gnòmic sembla equiparar ambdós poetes sense una clara distinció ni preferència:

Ὁ αὐτὸς (sc. Σιμωνίδης) ἐρωτηθεὶς πότερος κρείσσων, Ὅμηρος ἢ Ἡσίοδος, εἶπεν· Ἡσίοδον μὲν αἰ Μοῦσαι, Ὅμηρον δὲ αἰ Χάριτες ἐτέκνωσαν.³⁷²

La segona sentència, a banda de demostrar una certa idea cronològica, segons la qual Hesíode florí abans d'Homer, palesa una lleugera preferència per la mestria d'Homer, que va saber teixir a partir del material mitològic i heroic hesiòdic una corona que el proclama bon constructor, i potser vencedor. Aquest reeiximent, que és alhora honor i ornament, consisteix en els dos principals poemes atribuïts a Homer, la *Ilíada* i l'*Odissea*.

³⁷¹ Tant Xenòfanés com Simònides van arribar a una edat provecta, entorn dels noranta anys, si hem de fer cas dels testimonis respectius. Vegeu Xenoph. test. 4 GP; fr. 7; Simon. test. 5-9 Campbell. En el cas de Simònides, la longevitat el va fer ser coetani fins i tot de Píndar (test. 6-7 Campbell). Els testimonis 6a i 22 Campbell corroboren que Xenòfanés i Simònides no només foren contemporanis, sinó que el primer dedicà algun blasme al poeta de Ceos.

³⁷² *Gnom. Vat.* 514 Sternbach.

Σιμωνίδης τὸν Ἡσίοδον κηπουρὸν ἔλεγε, τὸν δὲ Ὅμηρον στεφανηπλόκον, τὸν μὲν ὡς φυτεύσαντα τὰς περὶ θεῶν καὶ ἡρώων μυθολογίας, τὸν δὲ ὡς ἐξ αὐτῶν συμπλέξαντα τὸν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας στέφανον.³⁷³

Sembla pràcticament inviable que Simònides cités pel seu nom els poemes homèrics,³⁷⁴ però el testimoni constata una parcialitat benvolent envers l'èpica, especialment homèrica, que pot ser ratificada a partir d'alguns fragments simonidis, pocs, però rellevants, que s'han preservat. El primer que abordarem és un vers d'un fragment líric que, tot i no contenir un elogi d'Homer, guarda una certa semblança amb el caire dels dos testimonis anteriors.³⁷⁵ D'una banda, es tracta presumiblement d'un passatge narratiu de caràcter mitològic en què es refereix una gesta protagonitzada per Meleagre a les celebracions atlètiques en ocasió del funeral de Pèlias.

Simònides troba dos il·lustres precursors que tractaren igualment el motiu mític, que era versemblantment força popular, com assegura Bowra, "for the variety of its incidents and for the select company which took part in them".³⁷⁶ Un d'ells era Homer; l'altre, Estesícor d'Hímera. Simònides coneixia la precedència d'Homer, i de fet l'esmenta en primer lloc, però la factura del vers ens porta a pensar en un panorama diferent, en un temps, el baix arcaisme, en què, efímerament, Estesícor gaudí d'un gran prestigi per la riquesa i varietat dels escenaris, de les imatges i dels registres poètics. Tot i haver sorgit en

³⁷³ *App. Vat.* 217 Sternbach.

³⁷⁴ La primera citació del nom d'una epopeia homèrica es troba a Heròdot, com hem consignat més amunt. Pel que fa a l'aparició de les dues epopeies en un mateix passatge, cal esperar fins a Xenofont: καὶ ὃς εἶπεν· Ὁ πατήρ ὁ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὁμήρου ἔπη μαθεῖν· καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. (*Xen. Symp.* 3, 5).

³⁷⁵ Simon. fr. 564 PMG.

³⁷⁶ Bowra 1961 (1936): 101. "Simonides finds a precedent for Stesichorus' story in "Homer", and by this he must mean an epic poem which, like many others, was vaguely attributed to Homer, though we cannot guess what it was".

indrets diferents, la Jònia i la Magna Grècia, l'abast d'ambdues poètiques fou panhel·lènic i així sembla donar-ho entenent Simònides, amb la validesa autoritativa que això li reporta:

οὕτω γὰρ Ὅμηρος ἠδὲ Σπασίχορος ἄεισε λαοῖς.³⁷⁷

Per aquesta raó, tanmateix, la presència d'Estesícor a un nivell parangonable al d'Homer pot ser deguda al voler puntual de Simònides, fins al punt que, pel que s'ha conservat, Homer manté una posició privilegiada en l'imaginari simonidí, especialment en el Simònides elegíac.³⁷⁸

Tradicionalment s'havia considerat que l'única menció d'Homer conservada en els fragments elegíacs de Simònides formava part d'una composició que la descoberta del paper d'Oxirrinc 3965 ha revelat notablement distinta de com havia estat citada per Joan Estobeu per tradició indirecta.³⁷⁹ Es creia que el fragment consistent en tretze versos elegíacs era citat pràcticament en la seva integritat, vista la seva completesa plausible de sentit. El fragment, tanmateix, no era encapçalat per un hexàmetre i no sembla que l'hàbit, atribuït a Dionisi Calc,³⁸⁰ d'iniciar les composicions elegíacques amb un pentàmetre pugui ajustar-se al cas de Simònides.

Σιμωνίδου

ἔν δὲ τὸ κάλλιστον Χίος ἔειπεν ἀνὴρ·
οἷη περ φύλλων γενεή, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν.

³⁷⁷ Sim. fr. 564, 4 PMG (Ath. 4, 172e = i 388 Kaibel).

³⁷⁸ Són nombrosos, tanmateix, els crítics antics que parangonaren l'estil estesicoreu amb l'homèric. Tot i que aquest darrer rep sempre la preferència, Estesícor ocupava sovint un lloc eminent al capdavant dels emuladors d'Homer. Vegeu *Anth. Pal.* 9, 184, 3-4 (test. Stes. 34 Campbell); *Hor. Carm.* 4, 9, 5-8 (test. Stes. 36 C); *Dion. Hal. Comp.* 24 (test. Stes. 37 C); [Long.] *De subl.* 13, 3 (test. Stes. 39 C); el més extens i potser també el més revelador judici sobre la poesia d'Estesícor el formulà Quintilià (*Inst.* 10, 1, 62 = test. Stes. 41 C): ponderació complexa i atenta dels dons i dels defectes estesicoreus.

³⁷⁹ Stob. 4, 34, 28. Fr. 7 GP (19-20 W²) = Stob. (vv. 1-4; 10-17) + *P.Oxy.* 3965 fr. 26 (vv. 6-25). Cf. *Simon. fr.* 85 Bergk = fr. 60 Schneidewin.

³⁸⁰ Vegeu *Dion. Chalc.* test. 3 Campbell = Ath. 13, 602bc.

παῦροι μιν θνητῶν οὔασι δεξάμενοι
 στέρνοις ἐγκατέθεντο· πάρεστι γὰρ ἐλπίς ἐκάστῳ,
 ἀνδρῶν ἢ τε νέων στήθεσιν ἐμφύεται.
 θνητῶν δ' ὄφρα τις ἄνθος ἔχη πολυήρατον ἤβης,
 κοῦφον ἔχων θυμὸν πόλλ' ἀτέλεστα νοεῖ.
 οὔτε γὰρ ἐλπίδ' ἔχει γηρασέμεν οὐδὲ θανεῖσθαι,
 οὐδ' ὑγιῆς ὅταν ἦ, φροντίδ' ἔχει καμάτου.
 νήπιοι, οἷς ταύτη κεῖται νόος· οὐδὲ ἴσασιν
 ὡς χρόνος ἔσθ' ἤβης καὶ βιότοι' ὀλίγος
 θνητοῖς· ἀλλὰ σὺ ταῦτα μαθὼν βιότου ποτὶ τέρμα
 ψυχῆ τῶν ἀγαθῶν τλήθι χαριζόμενος.

Estobeu havia extret els versos citats del seu context com a passatges remarcables i els havia disposat consecutivament en el discurs de la seva obra. La troballa dels papirs ha revelat una superposició que no només descarta la continuïtat discursiva, sinó que comporta un replantejament d'extensió, cas que es vulgui preservar la unitat poemàtica.³⁸¹

ἐν δὲ τὸ κάλλιστον Χίος ἔειπεν ἀνὴρ·
 “οἴη περ φύλλων γενεή, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν”·
 παῦροί μιν θνητῶν οὔασι δεξάμενοι
 στέρνοις ἐγκατέθεντο· πάρεστι γὰρ ἐλπίς ἐκάστῳ
 ἀνδρῶν, ἢ τε νέων στήθεσιν ἐμφύεται. 5

*

.]ειθο[
 .]ντ[
 . τυτ]θὸν ἐπὶ χρό[νον

] . . []ω παρμεν.[
 θνητῶν δ' ὄφρα τις ἄνθος ἔχει πολυήρατον ἤβης, 10
 κοῦφον ἔχων θυμὸν πόλλ' ἀτέλεστα νοεῖ·
 οὔτε γὰρ ἐλπίδ' ἔχει γηρασέμεν οὔτε θανεῖσθαι,
 οὐδ' ὑγιῆς ὅταν ἦ, φροντίδ' ἔχει καμάτου.
 νήπιοι, οἷς ταύτη κεῖται νόος, οὐδὲ ἴσασιν
 ὡς χρόνος ἔσθ' ἤβης καὶ βιότοι' ὀλίγος 15

³⁸¹ Per a una argumentació detinguda en favor de la pertinença dels fragments a un únic poema, vegeu Sider, D. 1996: 263-82.

θνη τοῖς. ἀλλὰ σὺ ταῦτα μαθὼν βίου τοι ποτὶ τέλος
 ψυχῆι τῶν ἀγαθῶν τλήθι χαριζόμενος.
]φράζεο δὲ παλα[
] γλώσσης ἔκφυγ' Ὀμηρ[
]πα.δαμα[20
]ω ψυδρῆις ε[
] ἐν θαλίησι[
]ι ἐϋστρέπτων [
]ων ἔνθα καὶ [
] . . [25

Textualment, el paper obliga a interposar quatre versos (vv. 6-9) enmig de la citació d'Estobeu i n'afegeix pel capbaix vuit més després del que aparentment cloïa el poema.³⁸² El passatge transmès per Estobeu, aparentment unitari, convida a entendre la citació homèrica, que –cal no oblidar-ho– és la primera *ad litteram* coneguda, com un motiu que, pel seu encert i la seva bella formulació, haurien de menar tot home a la reflexió sobre curtesa del temps d'una vida, la pròpia. El to meditatiu del conjunt queda tan sols puntualitzat per la imprecació exhortativa concloent, únic matís que potser s'adequa més al caràcter de l'elegia tardoarcaica que no pas al dels precedents més antics. En tot cas, la citació fa justícia a l'epígraf que encapçala el capítol d'Estobeu on s'enclou el passatge simonidi: "Sobre la vida, que és curta, migrada i plena de cabòries".³⁸³

La integració del fragment 26 del paper d'Oxirrinc 3965 en el cos d'aquest mateix passatge simonidi ha tingut repercussions en la lectura i en la interpretació del conjunt. D'entrada la composició esdevé efectivament més llarga i queda reforçada la teoria que el poema difícilment podia constar d'un inici pentamètric. Si estenem aquesta hipòtesi al que anteriorment s'havia pres

³⁸² P. Parsons afirma (1992: 43) que és possible contemplar el v. 18 com a principi d'un nou poema. West, en canvi, prefereix veure-hi una única composició (1993: 10-11), tot i que formula la hipòtesi, adient al sentit de les seves propostes textuais, que el fr. 19W² hauria de ser traslladat a continuació del fr. 20W².

³⁸³ Stob. 4, 34: ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ, ΟΤΙ ΒΡΑΧΥΣ ΚΑΙ ΕΥΤΕΛΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΩΝ ΑΝΑΜΕΣΤΟΣ.

com una cloenda satisfactòria (v. 16-17), caldrà admetre que la continuació del poema, preservada parcialment pel paper, conté una nova menció d'Homer, però en aquest cas no pas al·lusivament i indirecta, sinó nominal (v. 19: Ὅμηρος). Si més no, aquesta ha estat la proposta textual més unànimement acceptada. Cal tenir en compte que la restitució dels versos 18-25 ha estat subjecta a nombroses temptatives d'interpretació. Entre elles són ben remarcables les propostes de M. West, no exemptes tanmateix d'una *divinatio* que ha resultat paradoxalment condicionant. En efecte, si Homer és esmentat almenys dues vegades en el poema, cal provar d'entendre la relació que guarden entre si les dues referències.

Abans de la publicació de les superposicions del paper, hom solia considerar els versos 1-5 del passatge transmès per Estobeu com una reflexió sobre el conegut passatge homèric de la "generació de les fulles": l'exhortació a tenir present la mutabilitat de la vida humana queda corroborada per l'autoritat d'Homer, el que West denomina "Homer's timelessness and infallibility".³⁸⁴ Independentment de la precedència d'un o altre fragment en la composició originària, el fr. 20 W² comparteix la temàtica introspectiva i el to admonitori i parenètic: el jovent no para esment en el pas del temps i en l'arribada ineluctable de la vellesa; per aquest motiu es convida encara més a gaudir de la vida. Els mots subsegüents que aporta el paper reforcen i, en part, corregeixen el sentit dels versos transmesos per tradició indirecta. Una aproximació als valors que el poeta pretén contrastar, és a dir, el que és transitori i vacu, i el terme d'èmfasi, el que és permanent i atendible, ens permet configurar un quadre esquemàtic dels principals tòpics, que s'alternen per contrast:

v. 1: ἐν δὲ τὸ κάλλιστον Χίος ἔειπεν ἀνήρ

³⁸⁴ West 1993a: 10.

L'epígraf que encapçala la citació homèrica conté en si mateixa una tria, un judici moral, però també qualitatiu, sobre el que és memorable, digne d'ésser tingut en la més alta estima i valoració; judici que és dut a terme pel poeta, però que es fa extensiu al seu auditori. Dos dels principals passos a l'hora de canonitzar un autor, real o inventat, consisteixen en esmentar-lo nominalment, cosa que en aquest cas assoleix un nou grau de complexitat en referir-s'hi al·lusivament, i en citar-lo verbàtim. Cal afegir que no es tracta d'una citació qualsevol, sinó que és la més destriada, i el poeta posterior la considera *súmmum* únic del seu precedent.

v. 2: “οἴη περ φύλλων γενεή, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν”

La citació homèrica conté el referent de la transitorietat en el poema: la generació de les fulles és equiparable a la dels homes. Hom podria qüestionar què és el que les fa més parangonables, la generació en si (tants com fulles, neixen i cauen) o la ràpida caducitat (uns sorgeixen mentre tants altres cauen).

vv. 3-5.

En la constatació immediatament posterior a la citació homèrica s'aprecia el caràcter sentenciós d'una línia moralitzant de l'elegia que és pròxima a la de l'epinici pels recursos discursius emprats. En la segona màxima, de caire epexegetic en virtut del γὰρ introductor, trobem la raó que hi hagi pocs mortals que parin esment als mots d'Homer i els sàpiguen de cor: ja de joves conceben en el seu interior expectatives, esperances vanes que el temps s'encarregarà de desbaratar, com continua dient Simònides. Es desprèn, tanmateix, d'aquesta mateixa formulació un deix de permanència, perquè en el fons l'esperança dels mortals és un continu romanent que comparteixen per un natural immanent (πάρεστι ... ἐκάστωι / ἀνδρῶν, ... ἐμφύεται).

v. 8: τυτ]θὸν ἐπὶ χρό[νον

La referència a un breu lapse de temps, per bé que molt fragmentària i dubtosa, podria molt bé ésser un sintagma al·lusiú a la transitorietat, per contrast. Com veurem, el paral·lel més immediat cal cercar-lo en l'expressió mimnèrica πήχυιον ἐπὶ χρόνον (Mimn. fr. 2, 3 W²) i la fórmula és represa a la poesia hel·lenística (Apoll. Rhod. 4, 1257: τυτθὸν περ ἐπὶ χρόνον).

v. 9: παρμεν.[

La lectura del paper ha de correspondre a alguna forma del verb παραμένω, el qual remet directament a l'àmbit del que és permanent, del que roman. Ja al segle XVI, hom s'adonà que a la citació d'Estobeu mancava pel capbaix un hexàmetre introductori i l'enginy d'un estudiós humanista restituí la mancança amb un hexàmetre que venia a completar el sentit del poema: οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις μένει χρόνῳ ἔμπεδον αἰεὶ.³⁸⁵ La noció verbal μέν- ha estat corroborada pel paper.

v. 15: ὡς χρόνος ἔσθ' ἤβης καὶ βιότοι' ὀλίγος

Al vers 15 l'èmfasi en la transitorietat es fa palès amb un dels tòpics predilectes de la poesia arcaica, la caducitat de la juvenesa i la brevetat de la vida humana. Els cinc versos anteriors, Simònides els esmerça a descriure el captivament dels que no tenen present aquest tret fonamental de la condició humana. Al capdavant, són, aquests νήπιοι, els mateixos que desatenen la dita homèrica.

³⁸⁵ Bergk 1882: [3] 425: *V. 1 solus Ursinus habet, in Stobaeo desideratur*. En realitat l'afegit és anterior a Ursinus (1568), ja que probablement fou proposat per primer cop per J. Camerarius uns anys abans. Vegeu Sider 1996: 266, n. 5.

vv. 18-20.

M. West proposa, *ope ingeni*, una reconstrucció dels versos que s'han preservat fragmentàriament en el papir i, aparentment, constitueixen la continuació del poema.

κοῦ μιν] πανδαμά[τωρ αἰρεῖ χρόνος οὐδ' ἀπαμαυροῖ, 15
οὐδέ ἔ π]ω ψυδροῆς εἶλεν ἐπ' ἀγγελίης,
ὡς νῦν] ἐν θαλίησι [καὶ εἰλαπίνησι ματαίως
αἰε]ὶ ἐϋστρεπτοὶ [μὰ ψ παραγεῦσι λόγοι (v.l. ἐϋστρέπτων) 18
ἀνδρ]ῶν ἔνθα καὶ [ἔνθα.

Si, tal com apunta Parsons, el vers 17 és final, tal reelaboració perd òbviament tota significació. Els versos 18-20 comprenen sengles tòpics que remetent novament i, per contraposició (δὲ), a l'esfera del permanent.³⁸⁶ D'entrada, la parènesi indueix a prendre esment en quelcom d'antic (]φράζεο δὲ παλα[), es tracti ja d'un mer recurs a l'autoritat del precursor, ja d'un *exemplum* que, per la seva escaïença o, encara més, perfecta adequació, és digne de recordança.

Al vers següent hi trobem probablement aclarida part del contigut d'aquest exemple: Homer, que aquí apareix esmentat pel seu nom en tant que poeta i figuració de la poesia homèrica, defuig o eludeix l'efecte del temps, suposem, pel que respecta a la seva llengua, als seus mots (γλώσσης). Hom ha volgut restituir l'acció del temps com a oblit (λήθην, West) o com a silenci (σιγήν, Gentili-Prato), l'única cosa que podria rebaixar la poesia d'Homer al mateix nivell de l'efímera condició de l'home. Sembla aquest el límit de la restitució del sentit a partir de les evidències del papir. Al vers 21, per exemple, West proposa

³⁸⁶ Sider 1996: 272. "In other words, Simonides' reference to the shortness of human life was probably set in a larger context where it was contrasted with something else which *does* last."

πανδαμά[τωρ, pouant en la dicció simonídia.³⁸⁷ La restitució fa bon sentit, reforça la presència del temps (tot ho domina i sotmet) i s'adiu perfectament al to del poema, per bé que presenta alguns problemes de lectura insalvables.³⁸⁸ És important remarcar el retorn a Homer en el poema simonidi. Revela el pes fonamental que el referent homèric, ja no esvait en l'anonimat aèdic, sinó representat en la figura d'Homer en tant que laudator, ha assolit en l'imaginari de la poesia encomiàstica, celebrativa o simposíaca.³⁸⁹

vv. 21-24.

Encara amb més precaució cal abordar l'anàlisi dels versos 21-24, àmpliament restaurats per West, *acri imaginationi indulgens*, a parer de Gentili i Prato.³⁹⁰ Quatre nocions certament rellevants des del punt de vista espacial (en convits o folgances, ἐν θαλίησι, v. 22); espacial o temporal (ἔνθα, v. 24, situa l'acció en el lloc present o bé en una continuïtat de temps, si es tractés de ἔνθα καὶ ἔνθα [W.]); qualitatiu o modal: d'una banda amb la inusual variant poètica ψυδρῆς, que denota allò que és fals o supositici; d'altra banda, amb una forma no menys poètica d'arrel εὐστρεπτ- ("ben trenat", "de bella giragonsa", o simplement "àgil"). Sembla evident que l'escenari que pot deduir-se, *prima facie*,

³⁸⁷ West 1993a: 10. κοῦ μιν] πανδαμά[τωρ αἰρεῖ χρόνος οὐδ' ἀπαμαυροῖ, restitució clarament inspirada en el v. 5 (οὐθ' ὁ πανδαμάτωρ ἀμαυρώσει χρόνος) del famós encomi dels caiguts a les Termòpiles (Simon. fr. 531 PMG). Cf. Bacchyl. 13, 205. L'ús homèric vincula l'epítet al son (*Il.* 24, 5; *Od.* 9, 373).

³⁸⁸ Si més no, així ho constata Parsons (1992: 44) en el cas concret del v. 20: "[...] v looks impossible as a reading."

³⁸⁹ Pörtulas 2008: 503. "[...] llavors el text retornava, en una disposició anular perfecta, a Homer. Homer, no solament com a Mestre de poesia, sinó com a Mestre de vida també. La pervivència dels mots d'Homer, i de la seva saviesa, que el temps no sabrà cancel·lar, constitueixen el paradigma (d'acord amb un desenvolupament molt característic de la lírica arcaica) d'una altra pervivència: la pervivència de la fama que l'autor elegíac desitja, tant per als seus destinataris com per a ell mateix." I en nota: "Aquesta oscil·lació de la poesia encomiàstica grega entre el passat heroic i el present, de manera que la glòria dels herois serveixi de paradigma per a la del *laudandus*, i la funció del poeta llunyà garanteixi la del celebrant present és quelcom molt típic [...]."

³⁹⁰ Gentili & Prato 2002: 203.

d'aquestes vàries idees té caràcter festiu o directament simposíac, amb alguna mena d'al·lusió que plantegés un contrast amb els versos anteriors: no es tracta ja de pervivència temporal, sinó que més aviat es perfila un horitzó de vel·leïtat i d'inconsistència que priven l'escena o els seus agents del privilegi d'autoritat de què gaudeix Homer.³⁹¹

Abans de la descoberta del paper, l'anàlisi del passatge de les fulles s'havia enfocat des d'un punt de vista estilístic i, en el fons, estètic. Aquest criteri era formulat en termes de modernitat i de sentit comú cronològic quan es tractava d'afirmar l'autoria de la composició. Les dificultats a l'hora de distingir entre Semònides d'Amorgos i Simònides de Ceos deriven ja de l'antiguitat. Sembla poc afortunat assegurar simplistament que el primer escrivia iambes i el segon componia poesia mèlica, fonamentalment. El cert, però, és que la troballa i publicació del paper de contingut elegíac ha donat ocasió al replantejament de la qüestió. En concret, els frr. 19-20 W² han motivat aquesta represa. De fet, es tracta d'un dels punts més discutits per part d'aquells que posen en dubte la unitat d'autoria de les elegies conservades pels papirs. T. K. Hubbard, el més ferm representant d'aquesta tendència, afirma al respecte:

Without in any way downplaying the significance of the Plataea poem or what this papyrus adds to our knowledge of Simonidean elegy and its variety, I would submit that the authorship question concerning the "leaves" poem is still far from settled. Indeed, if this poem is not the work of Simonides of Ceos, it may be the case that much else in our papyrus also is not. While fr. 22 W² can be regarded as securely Simonidean, assuming that the restoration Ἐχεκ[ρατί]δην is correct, any other fragment of sympotic elegy might equally well be considered the work of Semonides of Amorgos.³⁹²

Plantejat a la inversa, per defensar l'autoria de Semònides d'Amorgos o, com a mínim, posar en dubte la de Simònides, els partidaris com Hubbard del

³⁹¹ Rutherford 2001a: 50. "But consider the world of Homer, which outlasts time, and contrast it with the ephemeral words people utter every day."

³⁹² Hubbard 1996: 262.

“revisionisme” addueixen arguments d'un notable subjectivisme, com ara que el to meditatiu i reflexiu del fragment de les “fulles” escau molt més a un poeta com Semònídes que a un renovador sofisticat com Simònídes.³⁹³ Com si Semònídes, pel seu tarannà pesarós i a voltes aspre –iàmbicament aspre—, fos més proper a l'imaginari poètic i estilístic de Mimnerm del que podria ser-ho Simònídes. Amb tot, la cronologia relativa podria ajudar a resoldre aquesta qüestió, si fos cert que el *floruit* de Semònídes s'hagués de situar cap a mitjan segle VII a.C., mentre que l'acme de Mimnerm compregués l'últim terç del mateix segle, més aviat, però, les darreries, quan es renovellaren els conflictes entre lidis i jonis.³⁹⁴ Amb tot, les evidències d'aquesta datació, especialment per a Semònídes, són totalment dubtoses i aproximatives, i cap argument no pot cercar un fonament sòlid en elles.

L'EVOCACIÓ SIMONÍDIA

La descoberta de textos grecs, en general, i d'arcaics, en particular, sempre aporta sorpreses que, en major o menor grau, fan replantejar el que es tenia per cert, o, a la inversa, deixen al descobert aspectes insospitats fins al moment. És

³⁹³ Com hem indicat, l'argument que esgrimeixen els revisionistes és el mateix que emprava T. Bergk a mitjans del s. XIX. Vegeu Bergk 1882 (1843-1867): (3) 425: “Elegiacum hoc carmen, quod non dubitaverunt homines docti Ceo poetae vindicare, mihi a melici consummata arte et ingenio prorsus abhorrere videtur, itaque nescio an potius sit Amorgini, quem praeter iambos etiam elegias scripsisse constat [...], est autem hoc carmen non solum antiqua simplicitate insigne [...] sed etiam protrepticum carminis consilium plane conspirat cum antiquioris Simonidis ingenio.”

³⁹⁴ Vegeu, respecte a l'establiment d'una cronologia de Mimnerm, les pàgines introductòries de l'edició d'Allen 1993: 9-13; West 1974: 72-74; Miralles 2004: 4-5.

possible que el conjunt de fragments elegíacs conegut com a *Nou Simònides* no hagi ocasionat un rebombori tan considerable com el que suscita cada nova troballa arquiloquea en les darreres dècades. No és pas que no tinguin una rellevància parella, ans al contrari, tan important resulta conèixer, posem per cas, el funcionament de l'elegia narrativa a principis de l'arcaisme com a les seves acaballes. La diferència essencial rau en el fet que l'Arquíloc és inesperat, mentre que el Simònides ha estat objecte de nombroses especulacions prèvies; o dit d'altra manera, la poesia d'Arquíloc revela uns caires que no s'adiuen amb la imatge arquetípica formada a partir de les composicions conservades i de les notícies sobre el poeta de Paros, i, en canvi, la crítica acadèmica estava ja tan delerosa com previnguda per rebre qualsevol nou fragment de Simònides. La majoria esperava noves mostres i evidències d'epinícis, però ben pocs podien imaginar que els nous fragments s'haurien d'encabir sota l'epígraf dels ἐλεγεία.

Aquest fet, tanmateix, no lleva significació a l'aparició dels fragments, en la mesura que la seva vàlua literària depassa amb escreix l'interès que les seves possibles formulacions havien suscitat en el transcurs dels darrers segles. En resulta un panorama novament per afaïçonar, un entrellat de vinculacions encara per definir de nou i un univers estètic per explorar. No en va, un dels exemples més significatius d'aquest replantejament és el fet palmari que molts dels motius i dels recursos que es creien de factura hel·lenística s'han demostrat menys originals del que es pensava, fins al punt que la tendència que feia retrotreure a autors i a èpoques precedents moltes de les suposades innovacions postclàssiques ha guanyat molt més pes a la llum de les recents troballes papirologiques.

Si posem els fragments elegíacs de Simònides en relació amb poemes semblants o afins pel seu contingut o pels seus propòsits, comprovarem com els pertanyents a composicions considerades pròpiament simposíaqes, en què el

contingut amatori, la reflexió sobre el temps i els seus efectes, l'exhortació, etc., constitueixen els motius principals, disposen d'uns referents més definits i d'un imaginari poètic més ben testimoniats. Si bé en les elegies militars, hom pot descobrir un Simònides afí a l'expressió i a l'imaginari homèrics, sense que l'emulació, tanmateix, exclogui la marca genuïna del poeta líric –alhora mèlic i elegíac—, els fragments versemblantment simposíacs revelen una temàtica i un llenguatge deutors de la poesia elegíaca de Mimnerm. L'influx d'aquest darrer és innegable en el lèxic i la imatgeria, que confereixen un pòsit consirós i alhora vital al conjunt. Contràriament, es conserven relativament poques obres arcaïques que commemorin esdeveniments militars. El principal referent és l'epopeia, com queda ben palès en les elegies narratives del de Ceos, però ben aviat es desdibuixen els senders. Certament l'elegia militar i exhortativa de Cal·lí i de Tirteu podia comprendre notícies sobre campanyes militars, com ara les guerres de Messènia en la poesia d'aquest darrer; però fins i tot en les composicions de Soló amb referències bèl·liques, com ara l'anomenada elegia de Salamina, el vessant parenètic sembla depassar els pressupòsits de les elegies simonídiades.

El cas més proper als poemes de Simònides és potser el de Mimnerm. El testimoni de Pausànias, que ens parla explícitament d'una composició elegíaca que recordava la batalla dels ciutadans d'Esmirna contra els lidis de Giges, dotada fins i tot d'un proemi invocatori de les Muses, constitueix una baula fonamental a l'hora d'establir un criteri per a la comprensió dels fragments sobre les guerres lídiades.³⁹⁵ Com molt bé indica Allen en la seva edició de Mimnerm,³⁹⁶ probablement el passatge que Pausànias comenta (fr. 13a W² = 13

³⁹⁵ Paus. 9, 29, 4: Μίμνερος δὲ ἐλεγεία ἐς τὴν μάχην ποιήσας τὴν Σμυρναίων πρὸς Γύγην τε καὶ Λυδούς, φησὶν ἐν τῷ προοιμίῳ θυγατέρας Οὐρανοῦ τὰς ἀρχαιοτέρας Μούσας, τούτων δὲ ἄλλας νεωτέρας εἶναι Διὸς παῖδας.

³⁹⁶ Allen 1993: 9.

Allen) formava part de l'*Smyrneis*. Podem suposar que es tractava d'un poema elegíac narratiu d'una certa extensió, suficient com per donar cabuda a seccions discursives (fr. 13 Allen, 13-13a W²), però a parer d'Allen, aquest fet ens menaria a bandejar directament del poema tot component personal i directe per part del poeta, com fóra el cèlebre fragment de l'heroi inconegut (fr. 15 Allen). Si aquest supòsit s'acabés verificant, podríem dir que ens trobem davant de la composició –anterior— més propera en trets i formulacions a les elegies militars de Simònides, sempre que, però, els fragments conservats fossin significativament reveladors del to general del poema i excloguéssim com a parts constituents les elegies dites simposíaques, de caire molt més personal.³⁹⁷ Queda exclosa, en conseqüència, la teoria d'un *carmen unicum* que englobés tots els fragments conservats.

Tanmateix, per part de Simònides, cap indicatiu no convida a postular un principi tan taxatiu. En aquest sentit, la comparació amb l'obra de Mimnerm i amb el recent fragment elegíac arquiloqueu, que combinen elements narratius i bèl·lics alhora, actualitat i passat mític, sembla, en principi, més encertada que amb la d'altres autors com Tirteu, Simònides, Xenòfanes i Ió, si hem de jutjar per les migrades restes que en conservem. Hi ha, sens dubte, tota una altra mena de paral·lels que depassen els límits de gènere o de pressupòsits compositius. Per bé que Simònides comparteix elements comuns amb els propis autors elegíacs –metre, contingut, temàtica, context d'execució— i amb poetes com Píndar que, tot i no coincidir en la forma, assumeixen formulacions,

³⁹⁷ Prou interessant la discussió que fa Allen a propòsit d'aquests fragments, en especial per la significació que encobreixen els termes que empra el poeta. En efecte, les referències de primera persona (com ara el pronom personal ἐμεῦ, fr. 15, 2 Allen) en el si d'una *oratio recta* semblen conduir a una informació restringida, aliena –en part— a la majoria dels oïdors: "As such, [Smyrneis] cannot be the source of F15, which celebrates a hero who routed Lydian cavalry in the plain of the Hermus river, for that fragment is too personal and concise to have come from an expansive battle poem. But the elegy of which F15 is part and the Smyrneis both had to do with the same battle."

imatges i fites semblants, trobem vinculacions difícils de ser categoritzades amb els mateixos punts de vista.

Recreació, emulació, reclam? El cert és que aquest recurs confereix un rol notable i manifest a la materialitat i la significació de la poesia d'Homer. Aquest joc aparent, que és ben palès en relació amb l'imaginari homèric i més encobert, però igualment connotat quan ens remet a l'univers poètic de Mimnerm, és el que indubtablement marca més profundament l'estil simonidi present a les elegies i el que afavoreix, ara sí, la recreació per part d'un autor com Teòcrit, posem per cas, dos segles més tard.

L'exemple més clar de l'influx mimnermià el trobem en els fragments 21 i 22 W², que hom acostuma a aparellar, malgrat les dificultats de trobar-hi una continuïtat temàtica i discursiva. Certament s'hi endevinen motius comuns de contingut: l'amor, el desig, la juvenesa i la presència persistent de la vellesa i de la mort. Tanmateix, els fragments 19-20 W², tal com han quedat configurats per les troballes papiràcies, revelen una proximitat als trets i a les formes expressives de l'escadussera poesia conservada de Mimnerm.

De bon principi, una de les característiques més rellevants i ostensibles del poema de Simònides és la reiteració lèxica. Hom podria dir que es tracta d'un tret comú de l'arcaisme poètic, però la presència de mots o de fórmules coincidents o lleugerament variats esdevé una peculiaritat en Mimnerm, que se'n serveix com a recurs d'intensitat i d'èmfasi en el contingut i en la dicció. De les reiteracions en el poema simonidi, Bergk se'n fa ja ressò, qualifica el poema d'insigne per la seva simplicitat arcaica i n'addueix alguns exemples de reiteració i de proximitat lèxica. En tot cas, Bergk tendeix a considerar aquests trets com una mostra de rudesia arcaica, i, més que no pas d'emulació, ho pren com un indicatiu per a fer recular la data de la composició, tot fent versemblant

L'atribució a Semònides d'Amorgos.³⁹⁸ Les noves evidències textuais que aporten els papirs d'Oxirrinc corroboren el to emfàtic del poema i revelen alguns paral·lels difícilment negligibles. Algunes reiteracions prodien passar per meres coincidències lèxiques, però l'abundància d'afinitats, que a voltes esdevenen pleonasma, conviden a veure-hi formes de *conduplicatio*, de *repetitio prius dicti* i d'*interpretatio*.

άνήρ (v. 1), άνδρῶν (v. 2, 5) / θνητῶν (3, 10), θνητοῖς (16) [3 i 10 comparteixen forma; 10 i 16 posició en el vers] / ἐλπίς (4), ἐλπίδα (12) / χρόνον (8), χρόνος (15) / ἥβης (10, 15) / νοεῖ (11), νόος (14) / ἔχων (11), ἔχει (12, 13) / βίοτιο (15), βίοτου (16)

La proximitat semàntica es pot percebre també en l'ús sinonímic:

στέρνοις (4), στήθεσιν (5) / παῦροι (3), τυτθόν (8), ὀλίγος (15),

o en la presència de termes pertanyents a un mateix camp semàntic, com ara tot el que té a veure amb la reflexió, la intel·lecció i la interioritat de l'home:

θυμόν (11), ψυχῆ (17), νόος (14), νοεῖ (11), φράζευ (19), φροντίδα (13), ἴσασιν (14), μαθών (16), στήθεσιν (4), στέρνοις (5);

del que és ponderat favorablement o conté una càrrega positiva:

κάλλιστον (1), πολυήρατον (10), ἀγαθῶν (17), ὑγιής (13),³⁹⁹ χαριζόμενος (17), ἐϋστρέπτων (23);

o, a la inversa, és reputat negativament i denota el que és pernicios, fatu, fals o neci:

³⁹⁸ 1882; (3) 425.

³⁹⁹ Cf. Simon. fr. 542, 36 PMG.

γηρασέμεν (12), θανεῖσθαι (12), καμάτου (13), κοῦφον (11), ἀτέλεστα (11), νήπιοι (14), ψυδρῆς (21).

Resseguint els fragments de poemes simonidis que s'havien preservat per tradició indirecta, hom troba alguns paral·lels propers que demostren la recurrència de determinats tòpics en l'imaginari poètic de Simònides. Per damunt de tots ells aparentment preval la caracterització del temps, fugisser i d'efectes devastadors per a la juvenesa, la felicitat o la pervivència dels mortals.⁴⁰⁰ N'és un exemple el fr. 88 W² : ὅ τοι Χρόνος ὄξυς ὀδόντας, / καὶ πάντα ψήχει καὶ τὰ βιαιότατα. L'efecte del temps es percep no només en el fet que la vida humana esdevé curta, com assenyala Estobeu (περὶ τοῦ βίου, ὅτι βραχύς...), sinó, de manera més immediata, en la idea que la situació dels afers humans és fàcilment mudable i inestable. Més enllà de la lírica (pensem en Íbic o Anacreont, per exemple), les formulacions són certament similars a les reflexions que Heròdot atribueix a Soló, tot i que en el relat herodoteu es fa èmfasi que el temps vital no és pas tan breu, considerats els molts perills que amenacen la benaurança (ἐν γὰρ τῷ μακρῷ χρόνῳ).⁴⁰¹

Sim. fr. 521 PMG. ἄνθρωπος ἐὼν μὴ ποτε φάσης ὅ τι γίνεται αὔριον, / μηδ' ἄνδρα ἰδὼν ὄλβιον ὅσον χρόνον ἔσσεται / ὠκεῖα γὰρ οὐδὲ τανυπτερούγου μυίας / οὕτως ἅ μεταστάσις.⁴⁰²

fr. 527 PMG. οὐκ ἔστιν κακὸν / ἀνεπιδόκητον ἀνθρώποις· ὀλίγωι δὲ χρόνῳ / πάντα μεταρρίπτει θεός.

⁴⁰⁰ La presència del temps en les seves composicions i la longevitat proverbial del poeta donen raó d'algunes notícies tardanes en forma d'apotegmes que li són tradicionalment atribuïts. Vegeu, e.g., Stob. 4, 34, 59: Σιμωνίδης ἐρωτηθεὶς πόσον χρόνον βίωη 'χρόνον' εἶπεν 'ὀλίγον, ἔτη δὲ πολλά'.

⁴⁰¹ Hdt. 1, 32-33.

⁴⁰² Cf. Simon. fr. 520 PMG.

L'única manera d'eludir la força destructora del temps consisteix a fer perviure l'existència –les fetes, ja siguin militars, atlètiques o cíviques– d'algú per mitjà de la fama, màximament si és concedida per via poètica. De la mateixa manera que Homer havia aconseguit abrogar la llei del temps, altrament immutable, tot fent perviure el nom gloriós dels herois de l'èpica i, de retruc, el seu no menys gloriós nom com a poeta, igualment Simònides reclama la potestat d'enaltiment perdurable de la seva poesia. Aquesta pretensió és especialment palesa, com veurem, al fragment elegíac 11W² de Simònides, a propòsit dels combatents de Platees, però la idea que la glòria militar sostreu el *laudandus* dels efectes devastadors de l'oblit es manifesta al llarg de tot l'encomi simonidi per als caiguts a les Termòpiles (fr. 531 PMG).

En aquesta composició el temps, que tot ho doblega, no pot vulnerar els il·lustres mèrits dels guerrers espartans (v. 4-5: ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον εὐρώς / οὐθ' ὁ πανδαμάτωρ ἀμαυρώσει χρόνος). Cadascun dels elements epitímics i commemoratius que hi apareixen (βωμός δ' ὁ τάφος, γόοι, οἶκτος, v. 3; ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον, v. 4; ὄδε σηκός, v. 6) han estat tradicionalment associats al suposat context d'execució de l'obra, que s'identifica amb una dedicació o una celebració entorn d'un σηκός en honor dels tres-cents, habitualment ubicat a Esparta.⁴⁰³ Tanmateix, l'èmfasi situacional, realçat per la força de la dixi concretiva i unit a la resta de fonaments immaterials (τύχα, πότμος, v. 2; μνᾶστις, ἔπαινος, v. 3), ha fet avançar altres propostes interpretatives que contemplin les correspondències amb el τάφος, és a dir, βωμός i ἐντάφιον com una referència translàtica i metafòrica al poema en tant que mitjà i alhora escenari performatiu de l'encomi adreçat als combatents celebrats.

⁴⁰³ Bowra 1933: 277-281; Campbell 1982 [1967]: 383-384; Molyneux 1992: 186-187; Boedeker 1995a: 220.

The σηκός must be no actual building but, as the ὄδε suggests, the metaphorical structure that the singer has been setting up all along. The occupant of this precinct corresponds to its own immaterial character: in place of the corpse, bones, or ashes that the polyandreion might house, the σηκός receives the disembodied εὐδοξία that is the stuff of speech and song.⁴⁰⁴

Amb tot, només quan la comparació s'estén als precedents elegíacs, hom cospa el deute de Simònides màximament amb la poesia de Mimnerm i comprova que el principal tòpic comú queda perfectament esbossat en el fragment simonidi (7 GP = 19-20 W²): la vida humana és ben curta, en especial el lapse que correspon a la joventut. A Mimnerm, aquest mateix tòpic el trobem ben identificat en tres fragments (frr. 1, 2 i 5 W²) i igualment el deduïm d'altres (frr. 3, 4, 6 W²), però Mimnerm sembla infondre en la seva poesia un missatge més aviat negatiu, desesperat: res no dura, la juvenesa s'esvaeix ràpidament i aviat arriben els malastres de la vellesa; és preferible la mort. Almenys així sembla que cal interpretar els escadussers fragments que resten del tot descontextualitzats. Simònides, en canvi, sembla emfasitzar l'únic que és perdurable: és cert que la vida humana és efímera i pocs són els mortals, menys encara els joves, als quals l'ofuscament per infatuació o vel·leïtat irreflexiva no impedeix d'adonar-se'n; per a remeiar-ho, cal posar seny i maldar pels vertaders gaudis, el major dels quals és probablement assolir un nom tan perdurable com el d'Homer.

De fet, un estudi atent de la fraseologia dels fragments 19-20 W² de Simònides revela notables paral·lels amb l'èpica (Homer, Hesíode i els himnes) i amb l'elegia de Mimnerm, Soló i Teognis. Resulta profitosa la comparació

⁴⁰⁴ Podlecki 1968: 259-262; Palmisciano 1996; Steiner 1999: 387-388. Cf. West 1970: 211. Molt més recents i menys reticents són les aproximacions de Wiater (2005: 44-55) i de Poltera (2008: 467-478). El primer d'ells afirma: "Daher möchte ich im folgenden Beitrag eine selbstreferentiell-poetologische Deutung des σηκός vorschlagen und plausibel zu machen versuchen, dass mit ihm das Gedicht selbst gemeint ist, das Simonides den Helden als „virtuelles Heroon“ errichtet, gewissermaßen ein Ersatz für den nie erlangten wirklichen Status als Heroen." (45)

estrictament cenyida al marc elegíac, però cal no oblidar la presència d'algunes fórmules sintagmàtiques ben productives a l'èpica. Quan Simònides afirma

θνητῶν δ' ὄφρα τις ἄνθος ἔχει πολυήρατον ἥβης,
κουφὸν ἔχων θυμὸν πόλλ' ἀτέλεστα νοεῖ

pot voler emular Mimnerm quan aquest, en el famós fragment que reprén el símil homèric de les fulles, diu

τοῖς ἵκελοι πήχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβης
τερπόμεθα;⁴⁰⁵

més encara, si tenim en compte la clara responsió del sintagma τυτ]θὸν ἐπὶ χρό[νον, que rescata el papir, amb πήχυιον ἐπὶ χρόνον de Mimnerm. Tanmateix, un sintagma que combini elements com ἄνθος, ἥβη i πολυήρατος conserva clares ressonàncies èpiques.⁴⁰⁶

Els mateixos versos mimnermians poden ser adduïts per observar les correspondències amb els versos 15-16 del fragment simonidi:

ὥς χρόνος ἔσθ' ἥβης καὶ βιότοι' ὀλίγος / θνητοῖς ...

on s'enfatisza la brevetat de la vida i, en particular, de la joventut. El paral·lel més significatiu, però, el trobem en la famosa sentència de Mimnerm, ἀλλ' ὀλιγοχρόνιον γίνεται ὥσπερ ὄναρ / ἥβη τιμήεσσα, tot un paradigma de

⁴⁰⁵ Mimn. fr. 2 W² = 8, 3-4 GP.

⁴⁰⁶ Hom. *Il.* 13, 484: ἔχει ἥβης ἄνθος; *Od.* 15, 366: ἥβην πολυήρατον; *Hymn. Hom.* 4, 375: ἄνθος ἔχει φιλοκυδέος ἥβης; *Hymn. Hom.* 5, 225: ἔχεν πολυήρατος ἥβη; Hes. *Theog.* 988: ἄνθος ἔχοντ' ἐρικυδέος ἥβης; fr. 30, 31 MW: αὐτὰρ ἐπεὶ ῥ' ἥβης πολυηράτου ἐς τέλος ἦλθεν; fr. 205, 2 MW: αὐτὰρ ἐπεὶ ῥ' ἥβης πολυηράτου ἵκετο μέτρον. Cf. Tyr. fr. 10 W² = 7 GP, 28: ὄφρ' ἐρατῆς ἥβης ἀγλαὸν ἄνθος ἔχη; Mimn. 1, 3 W²: οἴ' ἥβης ἄνθ<εα> γίνεται ἀρπαλέα. Per a un aparat de llocs paral·lels, vegeu Pellizer & Tedeschi 1990: 63-64.

concisió poètica que redunda en benefici del missatge que vol transmetre.⁴⁰⁷ Precisament és la recerca sentenciosa i contundent el que Simònides intenta reproduir amb les mateixes nocions temporals, tot reforçant-la amb els valors contraris, amenaçadors: la vellesa i el terme de la vida, la mort.

οὔτε γὰρ ἐλπίδ' ἔχει γηρασέμεν οὔτε θανεῖσθαι
[...] βίτου ποτὶ τέσμα

Tals tòpics sovintegen a la poesia de Mimnerm encara amb més intensitat: en ella es mostra amb tota la seva cruesa la ineluctable immediatesa de la vellúria i la xacra moral i física que comporta, a la qual és preferible la mort, sempre propera.⁴⁰⁸ Malgrat que tot argument *ex silentio* és sempre arriscat i parcial, cal no menystenir el parer de D. Sider, quan observa que el tarannà poètic de Mimnerm queda marcat per l'absència d'encomi heroic, com es constata a Homer i a Simònides.

*Mimnermos' poem having no heroes, there is nothing for the poet to record for later ages. Simonides' version thus rejects Mimnermos and returns to Homer for a more positive message.*⁴⁰⁹

A la citació, Sider es refereix al fragment 2 W² de Mimnerm que parafraseja en el seu començ la imatge homèrica de les fulles, ἡμεῖς δ', οἷά τε φύλλα φύει πολυάνθεμος ὄρη / <ἔα>ρος..., però el seu judici es pot fer extensible a la resta de fragments del poeta elegíac. La lectura mimnermiana del símil de les fulles

⁴⁰⁷ Mimn. fr. 5, 4-5 W². Cf. fr. 2, 7-8 W²: μίνυνθα δὲ γίνεται ἥβης / καρπός, ὅσον τ' ἐπὶ γῆν κίδναται ἠέλιος.

⁴⁰⁸ Mimn. fr. 1, 5 W² (ἐπεὶ δ' ὀδυνηρὸν ἐπέλθῃ / γῆρας); 1, 10 W²; 2, 6-7 W² (τέλος γῆρας ἀργαλέου, / ἢ δ' ἑτέρη θανάτῳ); 2, 9-10 (αὐτὰρ ἐπὶν δὴ τοῦτο τέλος παραμείψεται ὄρης / αὐτίκα δὴ τεθνάναι βέλτιον ἢ βίωτος); 4, 2 W² (γῆρας, ὃ καὶ θανάτου ῥίγιον ἀργαλέου); 5, 5-6 W² (τὸ δ' ἀργαλέον καὶ ἄμορφον / γῆρας ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτίχ' ὑπερκρέμαται).

⁴⁰⁹ Sider 1996: 274.

contrasta pel seu pessimisme amb la reflexió simonídia.⁴¹⁰ Si bé per a Mimnerm la condició de la vida humana és contemplar amb desesperança que no hi ha res, ni durant el breu lapse d'aquesta ni després d'ella, que romanguí indeleble, Simònides accepta la llei irrevocable del que és fugisser, però no renuncia a l'exhortació d'un gaudi satisfactori, menys encara a la idea que la poesia pugui fer perdurable l'objecte del seu cant.⁴¹¹

L'aire reflexiu i sentenciós que es desprèn dels fragments 19-20 W², més enllà de l'evident parangó que reclama amb l'elegia de Mimnerm, ens mena a cercar paral·lels amb la producció elegíaca tardoarcaica –el Soló més sapiencial, alguns passatges del corpus teognidi, àdhuc els elegíacs del s. V a.C.—, tot i que els termes de comparació resten encara poc consolidats davant de la migradesa dels fragments simonidis quan hom els compara amb l'extensió del corpus teognideu o amb les restes preservades dels versos solonians.

La col·lecció poemàtica coneguda com a corpus teognideu és suficientment ampli com per abastar la majoria dels tòpics que concorren al fragment simonidi, testimoniats a voltes en més d'un passatge, per bé que acostumen a tenir tota una altra significació i mira.⁴¹² Tals coincidències i similituds, però, fan

⁴¹⁰ Fowler 1987: 32. "Homer's concern is the succession of generations that renders a particular generation and a man's life insignificant. In Mimnermus the emphasis is on the brevity of youth, and on the evils which befall men when it is gone. Comparison with Semonides fr 1 and "Simonides" fr 8 West shows that we are dealing again with a group of traditional ideas; different ideas in this group are important to different poets, so that they state them in various orders and with varying emphases. Mimnermus is not correcting Homer; indeed his own point is clear without reference to Homer's text."

⁴¹¹ *Id.* 276. "Moreover, by quoting rather than paraphrasing a line from the generation of leaves simile Simonides illustrates not only that the glory of heroes endures, but also that the poetry which details their bravery does as well. Or, more to the point, the immortality of heroes is entailed in the immortality of the poems narrating their deeds. Men's doxa does not die with them; rather, it ἔσχατον δύεται κατὰ γὰς (Simonides 594 PMG)."

⁴¹² [Sim. 7 GP = 19-20 W², 10-11]: Theogn. 1007-1008 (ὄφρα τις ἦβης / ἀγλαὸν ἄνθος ἔχων καὶ φρεσὶν ἐσθλὰ νοῆι), cf. 1305, 1348, 567-569; [v. 11]: Theogn. 580 (κοῦφον ἔχουσα νόον); [v. 11]: Theogn. 1290 (ἔργ' ἀτέλεστα τέλει); [v. 16]: Theogn. 753 (ταῦτα μαθῶν, φίλ' ἔταϊρε), 38, 483; [v. 16]: Theogn. 905 (βίότου τέλος), cf. *Il.* 7, 104 (βιότοιο τελευτή); [v. 17]: Theogn. 1000 (παντοίων ἀγαθῶν γαστρὶ χαριζόμενοι); [v. 21]: Theogn. 122 (ψυδρὸς ἐών, δόλιον δ' ἐν φρεσὶν ἦτορ ἔχη).

pensar més en un llenguatge comú i en un interès semblant que comparteixen els autors d'elegia a l'hora d'abordar els principals motius que constitueixen el nucli temàtic de llur poesia. Hi ha qui, per contra, ha pretès veure en el poema simonidi de les fulles una doble resposta, d'una banda, a Homer, el símil del qual actualitza i omple de nova significació; d'altra, a Mimnerm, el qual no només emula, sinó que, més aviat, critica, seguint l'exemple solonià. Si Soló (fr. 20 W²) criticà Mimnerm per haver manifestat la seva voluntat de morir a l'edat de seixanta anys (fr. 6 W²: ἑξηκονταέτη μοῖρα κίχοι θανάτου) i reclamà la substitució d'un tal vers (ἔξελε τοῦτο) per un de més escaient, també Simònides, a parer d'aquests estudiosos,⁴¹³ implicava directament Mimnerm com a subjecte directe d'interpel·lació:

We have seen that Simonides actually names writers with whom he disagrees, Pittakos and Kleoboulos (and perhaps Hesiod). It does not seem unreasonable that here he not only names but also addresses Mimnermos, and that the second-person address of fr. 20.11–13 was clearly directed to him. [...] Simonides goes further than Solon, however, in criticizing not only Mimnermos' poems concerning old age and death, but also his very understanding of the nature and power of poetry, which has the power to transcend the mortality which so dejects Mimnermos, and hence to be a source of joy for those warriors and poets whose fame will outlive them.⁴¹⁴

Aquesta mena d'inferències, esbiaixades i sense gaire fonament, condicionen la lectura del fragment simonidi, per tal com en ell no s'aprecia cap mena de crítica ni de correcció palesa de la poesia de Mimnerm. Contràriament, una lectura propera del text, sense ingerències hipotètiques, suggereix des del punt de vista conceptual i estètic una emulació no gens contrastant, per més que l'interès de Simònides el porti a reivindicar un paper rellevant del poeta en la memòria d'ultratomba de l'objecte del seu cant, tal com havia fet Homer. Poc

⁴¹³ Sider 1996: 275; 279-280.

⁴¹⁴ Sider *ib.*: 279-280.

abans de Simònides,⁴¹⁵ ja l'autor de l'*himne homèric a Apol·lo* havia implicat el vell de Quios en el procés d'immortalització de les Delíades, la glòria de les quals (ὕμετερον κλέος, v. 174) el poeta difondrà arreu on vagi gràcies al seu art rapsòdic (οἴσομεν ὅσσον ἐπ' αἴαν / ἀνθρώπων στρεφόμεσθα πόλεις εὔ ναιεταώσας, vv. 174-175). Tanmateix, l'abast d'aquesta glorificació del cor de noies no es limita a l'abast de les possibilitats humanes de l'aede, és a dir, allí per on aquest pugui passar durant la seva vida, sinó que resta assegurada la difusió de llur anomenada per l'acció de la poesia mateixa del rodamón, que transcendeix l'àmbit geogràfic i temporal d'aquest. Així ho suggereix anticipadament el vers 156: πρὸς δὲ τόδε μέγα θαῦμα, ὅου κλέος οὔ ποτ' ὀλεῖται, tot reprenent una fórmula que ja és constatada a l'èpica precedent.⁴¹⁶

MULTIPLEX HOMERUS

El poeta que tal volta millor sabé forjar una imatge d'Homer que contribuís a reforçar la pròpia noció del fer poètic i del reeiximent d'aquest fou Píndar. Si bé Píndar pot ser considerat com un dels principals afaiçonadors de la figura d'Homer i, en conseqüència, un intèrpret amatent i utilitari de la poesia que li era atribuïda, no manquen en alguns punts de les odes aparents contradiccions o opinions discordants, motivades per l'interès de l'ocasió o del context en què

⁴¹⁵ Sobre aquest parer, no pas admès majoritàriament, vegeu, per exemple, Burkert 1979: 59-62, que proposa per a l'himne la data de 522 a.C.

⁴¹⁶ *Il.* 2, 325; 7, 91; *Od.* 24, 196; *Hes. fr.* 70, 7 MW.

són formulades.⁴¹⁷ L'exemple més notori, pel que fa a Homer, el trobem en el contrast que un mateix motiu mític i heroic, d'ascendent homèric, ocasiona en els contextos de l'*Ístmia* quarta i de les *Nemees* setena i vuitena.

No és pas un cas excepcional que Píndar abordi un motiu mític o un episodi del passat heroic amb criteris de judici o, simplement, interessos distints, d'acord amb el destinatari que comissiona l'oda o per al qual està elaborada. Al contrari, divergències en el tracte que reben herois com Neoptòlem sovintegen a la poesia pindàrica.⁴¹⁸ La peculiaritat del cas present consisteix fonamentalment en dos fets: primer, que en la discordança Homer és implicat directament en tant que poeta responsable del prestigi i del destí que pertoca als que són objecte del seu cant; i segon, que tal ponderació del rol d'Homer s'exposa a propòsit d'un mateix esdeveniment mític, la fi del malaurat Àjax, superat i deshonorat per Odisseu i la resta dels aqueus en la disputa per les armes del difunt Aquil·leu.

A l'oda dedicada a Melissos de Tebes per la seva victòria en el pancraci, Píndar encadena l'episodi d'Àjax a quatre màximes, ben travades a manera de *chevilles*, de gran rellevància per al missatge transmès que es pot resumir (*l.* 3/4, 48-52): a) la fortuna ajuda els valerosos, però els pusil·lànimes romanen en un fosc anonimament (*ἄγνωτοι σιωπαί*); b) la mateixa fortuna és imprevisible, incerta (*ἀφάνεια τύχας*), el seu favor pot ser atorgat a uns o a altres, cosa que només és

⁴¹⁷ Resta com a referent fonamental en el tractament i la transformació d'Homer a l'obra pindàrica l'estudi cabdal de G. Nagy, *Pindar's Homer*. A parer de Nagy, Píndar adaptà la tradició homèrica a la lírica d'encomi d'acord amb els trets peculiars d'aquesta –mètrica, temàtica, públic, ritual, etc. 1990a: 437. "[...] the form in which Homer is "cited" is a transformation of Homer, in metrical frames that are basic to Pindar's cognate medium. From the lofty vantage point of Pindaric song, Homer is Pindar's Homer. Pindaric song is both staying in the present and reaching back into the past within itself."

⁴¹⁸ Vegeu *Nem.* 7, 34 ss. en contrast amb *Pae.* 6, 73 ss. Cf. Gentili 1984: 187-188. Quelcom semblant succeeix a propòsit de la història de Tàntal. Píndar (*Ol.* 1, 28-58) en rebutja la tradició més difosa com una falsa invenció, tot i que no s'està de transmetre-la, i en dóna una versió alternativa. Cf. Bowra 1964: 29; 380; Nagy 1990a: 129-135.

possible de saber al final de la contesa (τέλος ἄκρον); i c) la perícia (τέχνα) és un útil mitjà per assolir el triomf, encara que qui la palesi sigui inferior al seu rival.

El cas d'Àjax exemplifica aquestes sentències, però Píndar hi afegeix un element inesperat, la mà, o millor encara, la paraula d'Homer. També Àjax era superior a la resta dels aqueus, només per darrera d'Aquil·leu; també ell fou superat per l'astut Odisseu. La fortuna se li girà en contra, com ho demostra la seva malaurada fi, que Píndar explicita amb algun detall poc convencional i imputa al conjunt dels aqueus (53b-54b, Αἴαντος ἀλκάν φοίνιον τὰν ὀψία / ἐν νυκτὶ ταμῶν περὶ ᾧ φασγάνῳ μομφὰν ἔχει / παίδεσσιν Ἑλλάνων ὅσοι Τροίανδ' ἔβαν). Però l'embat de la fortuna i del silenci que caldria esperar en una fi tan poc heroica es veu contrarestat per l'acció d'un factor més poderós, l'honor que li ve de la poesia d'Homer (Ὅμηρός τοι τετίμακεν), dels mots de l'aede que rescabalen íntegrament i enalteixen la seva excel·lència perquè sigui recordada per la posteritat (56-57, πᾶσαν ὀρθώσαις ἀρετὰν κατὰ ῥάβδον ἔφρασεν / θεσπεσίων ἐπέων λοιποῖς ἀθύρειν). S'aprecia una neta oposició entre l'efecte funest de l'instrument mortífer d'Àjax (ταμῶν περὶ ᾧ φασγάνῳ) i l'efecte contrari de l'estri salutífer d'Homer (κατὰ ῥάβδον ἔφρασεν / θεσπεσίων ἐπέων): el primer provoca blasme i deshonor al conjunt dels aqueus (μομφὰν ἔχει / παίδεσσιν Ἑλλάνων ὅσοι Τροίανδ' ἔβαν), mentre que el segon comporta el gaudi del càntic per als venidors (λοιποῖς ἀθύρειν).

Amb tot, el contingut fonamental que remarca la permanència irrevocable de l'honor d'Àjax ve a continuació, sempre en clau poètica. La immortalitat d'una expressió poètica depèn del seu reeiximent formal, de la bona articulació i del bon sentit amb què estigui tramada (58-59, τοῦτο γὰρ ἀθάνατον φωνᾶεν ἔρπει, / εἴ τις εὖ εἴπη τι). Tant és així que l'anomenada de les gestes i del nom d'aquell que les ha dutes a terme ateny una gran difusió, no pas per la mera

brama, sinó per virtut de l'encert i la mestria de qui les canta. El tòpic acostuma a ser formulat en uns termes geogràfics i temporals recurrents: la fama, expressada en un ampli ventall lèxic o metafòric (e.g. 60, ἐργμάτων ἀκτὶς καλῶν), recorre tots els territoris, creuant fins i tot el mar (59, καὶ πάγκαρπον ἐπὶ χθόνα καὶ διὰ πόντον βέβακεν), cosa que indueix a pensar en un renom panhel·lènic, i no minva mai, ans al contrari, resta immutable i inextingible (ἄσβεστος αἰεὶ). Píndar retorna a l'ocasió celebrada com a exemple explícit del vincle que s'ha establert entre el càntic i el triomf atlètic, en aquest cas: l'oda, amb el favor de les Muses, esdevé una teia ardent, una digne festó per a la victòria pancràtica (61-62, πυρσὸν ὕμνων ... παγκρατίου στεφάνωμ' ἐπάξιον).⁴¹⁹ L'expressió pindàrica, com d'habitud, és en aquests versos sintètica, concentrada i intensa.⁴²⁰

A la setena *Nemea* Píndar exposa el cas d'Àjax, però aquí el seu destí exemplifica els poderosos efectes del discurs poètic. Certament en el desenllaç funest de la història hi té molt a veure la conxorxa que en el si de l'exèrcit aqueu provoca l'arterós Odisseu, però el missatge fonamental de Píndar apunta cap a una altra mena de confabulació, de tipus poètic. Si a l'*Istmica* quarta Homer és l'artífex de l'honor restituint d'Àjax, hom copsa una diferència ostensible en l'oda dedicada a Sògenes d'Egina. Abans d'arribar a la menció dels dos herois mítics i d'Homer, novament pel seu nom, Píndar construeix un preàmbul aforístic, la

⁴¹⁹ Pòrtulas 1985: 234. "Pindare se donne la peine d'esquisser un parallélisme entre l'exploit athlétique et l'exploit idéal du poème, et ce parallélisme aura deux fonctions: offrir toute une série d'images athlétiques récurrentes qui désignent la poésie et, aussi, constituer le squelette de plusieurs épinicies [...]. C'est Lehnus qui l'a formulé le mieux: Pindare s'efforçait de vivre «la propria personale vocazione aedica, metafora del destino eroico»."

⁴²⁰ El passatge fa pensar en un dels poemes que componen el corpus teognidi, on concorren els mateixos elements, però formulats de manera més extensa pel poeta, que s'esplaia en detalls i reiteracions (Theogn. 237-252), poema que serà analitzat més endavant (cap. 4, *T'he donat ales*, p. 256 sqq.).

justificació del qual es completa gràcies a la versió interpretativa subsegüent, que l'exemplifica i el verifica alhora.

La notabilitat de les gestes, afirma el poeta, afavoreix la tasca d'aquest. Amb tot, la balança sembla decantar-se en favor del poeta, ja que sense els seus versos tota proesa restaria en la foscor i el silenci (vv. 11-13). Més encara, només la poesia té la virtut d'emmirallar i reflectir les comeses dignes (14, ἔργοις δὲ καλοῖς ἔσοπτρον), que troben en la glòria del càntic la recompensa que mereixen (16, ἄποινα μόχθων κλυταῖς ἐπέων ἀοιδαῖς). Clou la secció com a corol·lari una reflexió sobre la prudència amb què cal captenir-se per assolir les fites, sense oblidar la darrera fita (σᾶμα), insuperable i igualadora, la mort (vv. 17-20). Aparentment aquests versos no s'adiuen amb el contingut precedent, centrat precisament en la superació de l'oblit gràcies als mèrits i a la consignació d'aquests per via de l'elogi, però en ells trobem *in nuce* els detalls interpretatius que es despleguen en l'exposició mítica subsegüent. D'una banda, la perícia, figurada per Odisseu, i, d'altra, el dictamen del fat que conduirà Àjax a la perdició. Aquest darrer tòpic és desenvolupat en la represa aforística (vv. 30-34) que antecedeix el discurs mític central de l'oda, el fat de Neoptòlem (v. 34 i ss.).

Si bé a l'*Ístmia* quarta el poeta pren com a punt de partença l'honor que Homer atorgava a Àjax per mitjà de la poesia, en la present *Nemea* és Odisseu l'objecte principal de focalització. I és a Homer, probablement en el seu vessant com a poeta de l'*Odissea*, a qui deu el gran renom. En tot cas, l'objectivitat que caracteritza una expressió com

ἀλλ' Ὅμηρός τοι τετίμακεν δι' ἀνθρώπων

manca aquí des del primer instant en què l'enunciat és formulat per una primera *persona loquens* (ἐγώ) i introduït per mitjà d'un verb de contingut subjectiu com ἔλπομαι. Aquesta suposició o expectativa consisteix que, gràcies

a Homer, la història d'Odisseu supera llargament la realitat de les vicissituds que ha sofert. És interessant remarcar que s'al·ludeix a la història d'Odisseu (21, λόγον Ὀδυσσεός) tal com el propi Odisseu la refereix, però cal no oblidar que, en darrera instància, és Homer l'aede que troba el bon vers, el dolç càntic (ἀδυεπής). És sens dubte Odisseu el falsari, l'arterós (22, ἐπεὶ ψεύδεσὶ οἱ ποτανᾶ <τε> μαχανᾶ), però es tracta de qualitats que Homer forja en la seva caracterització.⁴²¹ En els mots d'Odisseu, Homer també sap transmetre quelcom de solemne i respectable (23, σεμνὸν ἔπεστί τι) i, en darrer terme, es fa difícil de discernir a qui va referida la σοφία, l'art poètic del narrador que sedueix i enganya amb els seus relats (σοφία δὲ κλέπτει παράγοισα μύθοις). Píndar, però, s'afanya a matisar aforísticament que no tot és mèrit de σοφία, sinó que més aviat cal cercar la raó en l'essència de l'home, especialment del comú de la gent, que es deixa entabanar fàcilment pel fet de tenir l'enteniment ofuscat (23-24, τυφλὸν δ' ἔχει ἦτορ ὄμιλος ἀνδρῶν ὁ πλεῖστος).⁴²²

⁴²¹ Tot i les dificultats textuais i interpretatives, el passatge comprès entre els vv. 17-37 constitueix una baula fonamental per a la comprensió íntegra de l'oda. Un dels punts, la lectura del qual ha estat més debatuda, el constitueix el v. 22, que en l'edició Snell-Maehler apareix restituint ἐπεὶ ψεύδεσὶ οἱ ποτανᾶ <τε> μαχανᾶ, però una edició com, per exemple, la de J. B. Bury (1890) és establert ἐπεὶ ψεύδεσὶ φοι ποτανᾶ ἄμφι μαχανᾶ. Ja Schmid havia suplert el buit mètric amb <γε>, per bé que la major part dels editors prefereixen la lectura <τε>, introduïda per Hermann. Assenyala Kirkwood (1982: 226) que els datius no es troben en paral·lel, i tradueix: "There is upon his lies, through his winged craft, a kind of majesty". Amb tot, aquesta interpretació sembla correspondre més aviat al text tal com queda establert a l'esmentada edició de Bury, el qual parafraseja el text de la següent manera. 131: "For his falsehoods, through winged artifice, wear a flower of dignity".

⁴²² Bowra 1964: 100. "Pindar, like Alcaeus and Theognis before him, believed in the paramount worth of birth and breeding. His chief, almost his only concern was with established aristocrats; for others he had little regard or respect, calling them ὁ λάβρος στρατός, 'the brute multitude' (P. 2.87), or complaining that τυφλὸν δ' ἔχει ἦτορ ὄμιλος ἀνδρῶν ὁ πλεῖστος, 'the mass of men has a blind heart' (N. 7.23-24), but in fact paying no attention to them." Graziosi 2002: 59, v. 27. "Pindar goes on to say ... that the mind of men is blind (like Homer's ?), unless they follow the path of wisdom (52h. 20). [...] A similar point is made at *Nemean* 7, 23-27, where the "greater mass of men" (ὄμιλος ἀνδρῶν ὁ πλεῖστος) is said to believe the (untrue) evaluation of Ajax spread by Homer's Odysseus. Here too Homer's audience is accused of blindness."

De no haver estat pels hàbils enganys d'Odisseu, que ofuscaren la veritat als ulls de la soldadesca aquea (24-25, εἰ γὰρ ἦν / ἔ τὰν ἀλάθειαν ἰδέμεν), la sort d'Àjax hauria estat ben distinta i la disputa per les armes d'Aquil·les no hauria acabat amb el suïcidi ominós de l'heroi (25-27, οὗ κεν ὄπλων χολωθεῖς / ὁ καρτερός Αἴας ἔπαξε διὰ φρενῶν / λευρόν ξίφος). La veritat que Odisseu aconsegueix tergiversar no és altra que la superioritat d'Àjax, el millor guerrer d'entre els aqueus, descomptat Aquil·les (27, ὄν κράτιστον Ἀχιλέος ἄτερ μάχα). I així, la conclusió que completa la reflexió sobre el destí d'Àjax serveix alhora de perfecte i concís pressupòsit per a la nova versió del destí d'un altre heroi, Neoptòlem.

ἀλλὰ κοινὸν γὰρ ἔρχεται
κῦμ' Αἴδα, πέσε δ' ἀδόκητον ἐν καὶ δοκέοντα· τιμὰ δὲ γίνεται
ῶν θεὸς ἀβρὸν αὖξει λόγον τεθνακότων.⁴²³

Aquesta baula aforística comprèn un concepte fonamental que és recuperat de l'*Ístmica* quarta: l'honor, la *τιμὰ*, pertoca a aquell la fama del qual un déu acreix després de la seva mort.⁴²⁴ Píndar identifica aquest renom amb el degut relat dels fets de l'heroi i se'n presenta com un adjutori. De la mateixa manera

⁴²³ V. 31. πέσε δ' ἀδόκητον ἐν καὶ δοκέοντα· De la correcta interpretació d'aquest passatge i, en concret, del valor d'*ἀδόκητον* (= τῷ μὴ δοκοῦντι νῦν τελευτήσειν), sembla haver-se'n adonat Farnell, el qual (1961 (1932): 291) constata l'alternativa de significat que aporten els escolis i rebutja les interpretacions de Dissen, Sandys (= τὸν ἄδοξον, δοκέοντα δὲ τὸν ἔνδοξον) i de Bury, que en fa un nominatiu neutre ("it falls unexpected, also on the expectant"). Cf. Kirkwood (1982: 268), "the text is sound; [...] it is unnecessary to take ἀδόκητον as nominative". També Gerber (1963: 182-188) i Burnett (2005: 182-183) coincideixen fonamentalment amb la línia interpretativa de Farnell i tradueixen "him who expects it and him who does not". Val a dir que l'ús passiu ("desconegut") del terme és majoritari, però tal matís depèn en bona mesura de l'interpret, fins al punt que s'addueix el següent passatge per a justificar tant el valor passiu (Young) com l'actiu (Farnell, "expectant") d'*ἀδόκητον*: *Frag. Trag. Adesp.* 482, 3-5 Nauck, Ζεὺς ἐπικάρσια τέμνει, / καθελῶν μὲν δοκέοντ', ἀδόκητον δ' ἐξαείρων.

⁴²⁴ Pörtulas 1985: 214. "Lorsqu'il [Pindare] constate, avec découragement, que la foule a le cœur aveugle et que même la parole poétique est ambiguë, parce qu'elle se permet, à certains moments, de mettre son pouvoir d'exaltation au service du mensonge 'bariolé', le poète conclut: τιμὰ δὲ γίνεται / ῶν θεὸς ἀβρὸν αὖξει λόγον τεθνακότων (vv. 31-32)."

que Homer havia contribuït a honorar Àjax i, en el context present, Odisseu, també Píndar pretén contribuir a l'honor que mereix Neoptòlem en el marc dels rituals dèlfics, perquè, al capdavall, el valor d'un home, màximament d'un heroi, depèn del conjunt dels seus actes, en l'elogi dels quals el poeta agençarà els deguts arguments per contrarestar l'efecte de qualsevol màcula en l'honor de l'heroi, encara que això suposi haver de cercar el descrèdit de qui posa en perill la *τιμή* d'aquest.

No en va, la simpatia que l'heroi de Salamina inspira a Píndar és palesa tant a l'*Ístmica* quarta com a la *Nemea* setena, mentre que en aquesta darrera una disposició d'aquesta mena implica necessàriament el rebuig de la figura de l'antagonista Odisseu.⁴²⁵ En el primer cas, la justificació del fat d'Àjax era expressada en termes d'incertesa, *ἀφάνεια τύχας*: fins i tot el guerrer –o l'atleta– que és clarament superior pot ser vençut en darrer terme per un d'inferior que recorri a l'artifici, a *τέχνα*, ja que la contesa no es resol fins que s'ateny el *τέλος ἄκρον*, la fita victoriosa. En el camp poètic, l'honor complet que el poeta pot conferir a un home, sigui heroi o atleta, es formula en termes d'una immortalitat que s'acompleix malgrat les distàncies temporals aparentment insalvables. Per aquest motiu Píndar es considera capaç d'actualitzar el mèrit d'Àjax que ja li havia assegurat el poeta de la *Ilíada*, a despit del deshonor en què va incórrer per la insídia d'Odisseu, la qual, al seu torn, fou afavorida pel crèdit que li atorgà el poeta de l'*Odissea*.

Píndar pledeja també en favor d'Àjax a la *Nemea* vuitena, i en ella els seus arguments prenen una major amplitud, per comparació als passatges anteriorment esmentats; els seus termes denoten virulència i animadversió en l'intent de desautoritzar els responsables de l'infame destí que va esmorteir

⁴²⁵ Nisetich 1989: 10. "By placing the emphasis on the destruction of Ajax, Pindar denies Odysseus any sympathy."

L'esplendor de l'heroi de Salamina, màximament Odisseu. L'objecte d'aquesta crítica consisteix en la restitució de l'honor, d'una τιμή que serà formulada en termes de "premi d'honor", γέρας, i que es veu amenaçada per la malícia, l'enveja de l'inferior. Píndar, com veurem, actualitza aquest menyscabament de l'honor en la seva pròpia circumstància i, gràcies al recurs a l'apotegma, li confereix la universalitat temporal cercada. La bel·ligerància de fons, però, oposa dues maneres poètiques, la més antiga de les quals és desautoritzada per l'opció encertada del poeta més recent.⁴²⁶

El preàmbul gnòmic que dóna pas al motiu èpic comprèn una imatge vívida del propi poeta que es presenta metafòricament en l'actitud preparatòria de l'atleta, pren alè i es deixondeix per a la cursa (v. 20, ἴσταμαι δὴ ποσσὶ κούφοις, ἀμπνέων τε πρὶν τι φάμεν). Tal com l'atleta, també el poeta ha de posar un gran esforç a l'hora de triar per a l'himne una via no fressada prèviament, esforç per assajar la novetat i per evitar els perills inherents que comporta tot el que és inusitat (νεαρά). D'entre tots ells, el poeta declara l'enveja com el pitjor flagell que assota els homes de virtut. Els perdularis la defugen, precisament, cal entendre, pel fet que són ells mateixos qui la posa en pràctica, o bé simplement perquè en la mesquinesa no hi repara l'enveja. En el cas del poeta, els seus mots són l'esca dels envejosos perquè en sotgen tota flaqueza (v. 21, ὄψον δὲ λόγοι φθονεροῖσιν). Però, feta aquesta remarca, segueix sense solució de continuïtat l'exemple mític que confirma les pèssimes conseqüències de l'enveja.⁴²⁷

Fou el poder de l'enveja el que va anorrear Àjax, però per indicar-ho Píndar se serveix d'un abrupte i agosarat enllaç lingüístic i semàntic entre els

⁴²⁶ Pörtulas 1977: 203. "El combat veritable és el que intemporalment mena el poeta per redreçar l'antiga fama, per desmentir una manera iniqua de contar les coses."

⁴²⁷ Nisetich 1989: 19. "Poet and hero alike feel the bite of envy, the hero for reasons yet to be explored, the poet because he has the courage to say something new." Burnett 205: 171-72. "Envy (φθόνος) is elsewhere a favourite motif because envy is a natural measure of successful excellence, an ugly twin to the epinician ode. [...] Here in Nemean 8, however, what Pindar depicts is not simply phthonos but the partnership of envy and slander, as ill-will is whipped into destructive action by an evil misuse of speech."

φθονεροῖσιν del vers 21 i el díctic κεῖνος del següent. És aquest φθόνος el responsable de la mort de l'heroi (καὶ Τελαμῶνος δάψεν υἰόν) i com a tal, gairebé com l'agent que impulsa l'instrument, és presentat (23, φασγάνω ἀμφικυλίσαις). En tots tres poemes adduïts, l'*Istmica* i les dues *Nemees*, apareix explícitament esmentat l'instrument, el ξίφος ο φάσγανον, però en cap la causa eficient resta tan propera a l'agent com a la *Nemea* vuitena, cosa que redunda en una certa noció d'usurpació o, almenys, d'inducció al suïcidi, perquè al capdavant foren els envejosos els que mossegaren l'honor i la glòria del fill de Telamó.

També en aquesta *Nemea*, el poeta entra en detalls sobre la contesa per les armes d'Aquil·les que és introduïda de manera quasi aforística per la presència del temps verbal que actualitza l'afirmació en una contesa que va ocórrer en temps mític, però continua vigent perquè aquesta lluita contra els efectes devastadors de l'ultratge i del seu efecte, l'oblit, es lliura encara gràcies al poeta que vol restaurar l'honor perdut de l'heroi (24-25, λάθα κατέχει / ἐν λυγρῶ νεΐκει). El premi d'honor (μέγιστον ... γέρας) va recaure en qui no el mereixia, per obra de mendacitat (αἰόλω ψεύδει), ja que, si bé Àjax no tenia el do de la persuasió, hi havia en ell un cor valerós i sincer (24, ἦ τιν' ἄγλωσσον μὲν, ἦτορ δ' ἄλκιμον).

L'explicació d'aquest ψεῦδος ve donada per un aprofundiment en el detall del mite: Odisseu i Àjax se sotmeten a la votació del poble d'Ànau, el qual atorga el seu favor al primer i, de retruc, les armes d'Aquil·les (26, κρυφίαισι γὰρ ἐν ψάφοις Ὀδυσσῆ Δαναοὶ θεράπευσαν), fet que obliga el vençut Àjax a debatre's amb la mort (φόνω πάλαισεν). A més, en la indicació que el vot fou secret probablement cal veure-hi una indici de maquinació o, si més no, de covardia per part d'aquells que potser públicament no haurien gosat negar la preeminència del que esdevingué incontestablement el millor dels aqueus, un

cop mort Aquil·leu.⁴²⁸ Els versos 27-31 no només reforcen la figura heroica d'Àjax, sinó que palesen la iniquitat dels aqueus, els quals, d'una manera indirecta, esdevenen més que responsables de la mort d'Àjax: de l'al·lusió als ἀνόμοια ἔλκεα que aquests infligien als enemics en ocasió d'altres gestes àrdues (ἄλλων τε μόχθων ἐν πολυφθόροις / ἀμέραις), se'n pot deduir que la ferida mortal d'Àjax és d'una natura distinta, menys heroica, però gairebé provocada per la mà d'aquests aqueus que actuen covardament com si fossin enemics.

Per aquest motiu la tergiversació (πάρφασις) rep l'atribut propi de l'odiós enemic (ἐχθρά) i, per bé que es tracta d'una pràctica atàvica de l'home (ἦν καὶ πάλαι), pren nova força i significació en el mite actual i, més encara, gràcies a la caracterització que en fa Píndar: companya persuasiva d'històries engalipadores, al capdavant, malvestat i oprobí (33, αἰμύλων μύθων ὀμόφοιτος, δολοφραδής, κακοποιὸν ὄνειδος). L'acció devastadora de la πάρφασις afecta tot allò que és il·lustre, fent-li violència (ἃ τὸ μὲν λαμπρὸν βιάται); podríem dir que enfonsa l'il·lustre i alhora, amb un moviment de contrabalanç, enalteix l'obscur (τῶν δ' ἀφάντων κῦδος ἀντείνει σαθρόν).

Resulta colpidora i sorprenent la imatge pejorativa d'un κῦδος corromput, més encara, putrefacte, amb el benentès que el concepte κῦδος és carregat d'àmplies connotacions heroiques a l'èpica i a l'elegia arcaïques,⁴²⁹ talment que

⁴²⁸ Burnett 205: 172. "The sword, golden armour, and gore all remain generalized, but these secret ballots are both finite and peculiar, and they are forced into rhetorical prominence as the opening of a sentence that opens a line (26). They are the mechanism on which the episode turns, the means by which the craven Greeks steal from Ajax to flatter Odysseus, and they have the shock of newness because they make their first literary appearance here."

⁴²⁹ De les prop de vuitanta ocasions que el terme κῦδος apareix a la *Iliada*, a l'*Odissea* i a l'*Himne a Hermes* (com a nom./ac. κῦδος o dat. κύδει), totes les ocurrences tenen un sentit positiu i favorable a qui resta vinculat, tal com ho és el verb corresponent, κυδαίνω, i, de fet, la noció és associada a τιμή (*Il.* 16, 84) i a les idees verbals de guanyar o rebre per concessió (ἀΐρεσθαι, ὀπάζειν, δοῦναι, ὀρέξαι). Els adjectius que el qualifiquen són μέγα (e.g. *Il.* 8, 176; cf. 12, 437, κ. ὑπέρτερον; *Od.* 3, 79) i ἄσπετον (*Il.* 3, 373 = 18, 165). A l'elegia, Sol. fr. 19, 5 W²; 31, 2

l'expressió sembla contradictòria *in terminis*. Si tenim en compte, tanmateix, que la sentència ha d'il·lustrar el cas mític de la disputa que dirimeixen els aqueus a propòsit d'Àjax, el pol *λαμπρόν* per a Píndar, i d'Odisseu, l'usurpador d'un *κῦδος* que no li pertoca per mèrit, es pot arribar a concloure que l'ús del terme ve condicionat pel context heroic en què es troba implicat, tot i que sembla haver patit un canvi semàntic i demostra un valor proper al de *δόξα*, concepte ambivalent que s'adiu molt més a l'imaginari social i literari de l'època tardoarcaica. Potser per aquest motiu *κῦδος* pot ser immerescut, impotent, estantís (*σαθρόν*).⁴³⁰

La valoració de la força que comporta tergiversar fets, gestes i honor dóna pas a una pregària invocativa, adreçada a Zeus, per part de la *persona loquens*, que pretén propiciar la divinitat suprema a fi de conjurar l'amenaça de la *πάρφασις* i demanar de no tenir mai un tarannà caracteritzat pels atributs que el poeta acaba d'esmentar (35, εἴη μή ποτέ μοι τοιοῦτον ἦθος, / Ζεῦ πάτερ). Per contra, aspira a menar una vida per camins planers i senzills, allunyada de l'exemple d'Odisseu, múltiple i torturós per antonomàsia, precisament per tal d'assolir una bona anomenada, més encara, el *κλέος* heroic que es transmet a les generacions posteriors (*θανῶν ὡς παισὶ κλέος / μὴ τὸ δύσφαμον προσάψω*). És remarcable, però, el fet que es recorri novament a un gir negatiu referit a aquest *κλέος* que a l'èpica és majoritàriament *μέγα*, *ἔσθλόν*, *εὐρύ* o *ἄφθιτον*.⁴³¹ Si mai el *κλέος* pot esdevenir *δύσφαμον*, ha de ser mèrit d'un

W²; Theogn. 464; 904; Ion fr. 27, 10 W². Cf. *μέγα* κ. Pind. *Pyth.* 2, 89, i fins i tot en un context burlesc com Ar. *Eq.* 200.

⁴³⁰ A la *Nemea* 8 encara Píndar accentua l'encariment d'Àjax, "a hero dear to his audience, a hero in need of rehabilitation", i exemplifica perfectament l'efecte destructiu de la *πάρφασις*. Vegeu Nisetich 1989: 21. "It is also a case of destructive power of words, a vivid illustration of the harm done by the irresponsible or unethical exercise of the orator's ability to mould men's minds."

⁴³¹ E.g. *μέγα* κ., *Il.* 6, 446; κ. *ἔσθλόν*, *Od.* 1, 95 = 3, 78; κ. *εὐρύ*, *Od.* 23, 137, en una construcció similar (*μὴ πρόσθε κ. ε. φόνου ... γένηται*) a la pindàrica, per bé que la fórmula èpica és quelcom més difícil d'alterar amb una perífrasi lèxica; κ. *ἄφθιτον*, *Il.* 9, 413, aquest darrer en el

capteniment indegut; l'ús del terme sembla indicar novament que Píndar té sempre present el context heroic, per bé que amb un matís lèxic inesperat, proper al de *δόξα* o *φήμη*, que ja conté l'atribut.⁴³² No en va, la pregària del poeta adopta un caire cívic que anuncia la cloenda del motiu mític i el pas a un nou tema. Hi ha homes, diu, que tenen mer afanys crematístics de distint objectiu, però el poeta se'n desdiu i admet perseguir el favor dels seus conciutadans (38, *ἐγὼ δ' ἄστοις ἁδών*).

En un context com el present, on predominen els referents de *κῦδος*, *κλέος* i *φήμη*, es fa difícil de discernir si l'expressió subsegüent que completa el desig de la preguera, *καὶ χθονὶ γυνῖα καλύψαι*, s'ha d'entendre com un terme, com una fita (gaudir del favor conciutadà fins a la mort, fins a rebre sepultura), o més aviat cal veure-hi un ús peculiar de *hýsteron-próteron* en el sentit de rebre sepultura (cf. supra v. 36, *θανών*) i aconseguir que el favor guanyat en vida romanguí immarcescible. En tot cas, la conclusió referma la idea principal exposada al principi de la invocació a Zeus: pel camí noble i senzill de l'elogi d'allò que és digne de ser lloat (39, *αἰνέων αἰνητά*), i del blasme de tot el que és pervers i desviat (*μομφὰν δ' ἐπισπεύρων ἀλιτροῖς*), Píndar corrobora implícitament Àjax com a malaguanyat model heroic a imitar en el propi camí de poeta i ciutadà, mentre que relega Odisseu a la censura i al rebuig. El criteri que el guia en aquesta imitació es basa en un concepte que apareix tot seguit: la virtut (40, *ἀρετά*), que creix com un arbre, resplendeix i es fa evident, tal com Àjax ha de destacar per damunt d'Odisseu.

famós context en què Aquil·les planteja la disjuntiva del seu destí i on apareix una expressió, *unicum*, de pèrdua (hipotètica) del *κλέος*: *ᾠλετό μοι κλέος ἐσθλόν, ἐπὶ δηρὸν δέ μοι αἰών*, 9, 415.

⁴³² El lèxic *LSJ* observa l'accepció "of ill fame, evil" s.v. *δύσφημος* per a donar raó del sentit de l'epítet en l'ús pindàric. Si s'accepta un valor de *κλέος* proper al de *φήμη*, les accepcions principals "of ill omen" o "shameful" no semblen inapropiades en un context on la mort i el deshonor d'Àjax, la injustícia i la falsedat dels aqueus, sobretot d'Odisseu, creen un vertader ambient "funest", com a Hes. *Op.* 735 o Theogn. 307.

Des d'un punt de vista comparatiu, és palesa la correspondència dels vv. 35-40 de la *Nemea* vuitena:

εἴη μή ποτέ μοι τοιοῦτον ἦθος, 35
 Ζεῦ πάτερ, ἀλλὰ κελεύθοις
 ἀπλόαις ζωᾶς ἐφαπτοίμαν, θανῶν ὡς παισὶ κλέος
μὴ τὸ δύσφραμον προσάψω. χρυσὸν εὖχον-
 ται, πεδίον δ' ἕτεροι
 ἀπέραντον, ἐγὼ δ' ἄστοις ἀδῶν καὶ χθονὶ γυῖα καλύψαι,
 αἰνέων αἰνητά, μομφὰν δ' ἐπισπείρων ἀλιτροῖς.
 αἴσσει δ' ἀρετά, [v.l. αὔξεται δ' ἀρετά]... 40

amb el passatge comprès entre els vv. 11-32 de la *Nemea* setena:

εἰ δὲ τύχη τις ἔρδων, μελίφρον' αἰτίαν
ῥοαῖσι Μοισᾶν ἐνέβαλε· ταὶ μεγάλαι γὰρ ἀλκαί
σκότον πολὺν ὕμνων ἔχοντι δεόμεναι
 ἔργοις δὲ καλοῖς ἔσοπτρον ἴσαμεν ἐνὶ σὺν τρόπῳ,
εἰ Μναμοσύνας ἕκατι λιπαράμπυκος 15
εὗρηται {τις} ἄποινα μόχθων κλυταῖς ἐπέων ἀοιδαῖς.

[...]
 ἐγὼ δὲ πλέον' ἔλπομαι 20
 λόγον Ὀδυσσέος ἢ πάθαν
 διὰ τὸν ἀδυεπῆ γενέσθ' Ὀμηρον·

[...]
τιμὰ δὲ γίνεται
ῶν θεὸς ἀβρόν αὔξει λόγον τεθνακῶτων.

Resulta altament rellevant el joc lèxic i la relació semàntica que s'estableix entre els diferents termes emprats. En principi, la *τιμὰ* és reservada a l'esfera divina o semidivina. En el cas que un mortal sigui objecte de *τιμὰ*, és sempre gràcies a la mediació del déu. El camí cap a aquesta *τιμὰ* implica la consecució d'un bon renom (*ἀβρός λόγος*) per part del difunt (*τεθνακῶς*).

És ben possible que en aquest increment (αὔξει) de la reputació que el déu empara hi hàgim de veure l'acció del poeta, tal com hem d'entendre uns pocs versos més amunt (vv. 20-21): allí la veu poètica troba amb un ull posat cap a l'esdevenidor (ἔλπομαι) que l'anomenada (λόγον) d'Odisseu depassa injustificadament les seves fatigues (πάθων). En tot cas, aquesta anomenada li ve d'aquestes mateixes fatigues, que restarien condemnades a la foscor de no ser per l'acció laudatòria del poeta (ταὶ μεγάλαι γὰρ ἀλκαὶ σκότον πολὺν ὕμνων ἔχοντι δεόμεναι, vv. 12-13).

A la *Nemea* VIII, a banda de la comparació d'Àiax i d'Ulisses, sembla destacable el desig del poeta de deixar rere d'ell, a la seva descendència, la deguda glòria, tot defugint la mala reputació. El mateix Píndar poc després dóna la clau d'aquesta fita: plaure a la ciutat i rebre sepultura, en un vers, ἐγὼ δ' ἄστοις ἄδων καὶ χθονὶ γυῖα καλύψαι, que es revela el més típic dels dos passatges esmentats per l'èmfasi en el reconeixement ciutadà.

Tot repassant els passatges on Píndar esmenta explícitament Homer, hom s'adona de la presència recurrent d'una càrrega semàntica orientada a remarcar la glòria, l'honor i l'anomenada, fins i tot la immortalitat poètica. No en va, fou Píndar un dels principals afaiçonadors de la figura d'Homer com a aede que pot atorgar τιμὰ i κῦδος, però també llevar-los injustament a qui n'és mereixedor. És digna d'esment l'aparició constant de la musa o de les muses, també de Mnemòsine, com a representació de la poesia i fautora de la remembrança.⁴³³ De fet, el record i la pervivència per via poètica, ja sigui de manera peremptòria, ja *post mortem*, ocupa un lloc eminent en l'imaginari pindàric. Tal noció quedava perfectament resumida en els versos de la setena *Nemea*:

⁴³³ Vegeu Pind. *Pyth.* 4, 277 ss., on s'expressa una neta reivindicació de la importància del ministeri poètic: τῶν δ' Ὀμήρου καὶ τόδε συνθέμενος / ῥῆμα πόρσυν'· ἄγγελον ἔσλὸν ἔφα τι- / μὰν μεγίσταν πράγματι παντὶ φέρειν· / αὔξεται καὶ Μοῖσα δι' ἀγγελίας ὀρθῆς.

εἰ δὲ τύχη τις ἔρδων, μελίφρον' αἰτίαν
ῥοαῖσι Μοισᾶν ἐνέβαλε· ταὶ μεγάλαι γὰρ ἀλκαί
σκότον πολὺν ὕμνων ἔχοντι δεόμεναι·
ἔργοις δὲ καλοῖς ἔσοπτρον ἴσαμεν ἐνὶ σὺν τρόπῳ,
εἰ Μναμοσύνας ἕκατι λιπαράμπυκος
εὖρηται ἄποινα μόχθων κλυταῖς ἐπέων ἀοιδαῖς.⁴³⁴

L'asserció sembla vàlida tant per als *laudandi* que han assolit una victòria atlètica (com ara Sògenes a la *Nemea* setena), com per als herois que el poeta, èpic o líric, enalteix. Més encara, s'afirma com a imprescindible l'efecte commemoratiu de la poesia (ὕμνοι), l'única capaç de conjurar l'amenaça del temps, del silenci, de la foscor (σκότον πολὺν) que s'abaten sobre les grans gestes que no són objecte de càntic. D'altra banda, el poeta assumeix la comesa de reflectir amb la mirada posada al passat (ἔσοπτρον) les proeses (ἔργα καλά) amb vista al record d'aquestes. I la remembrança adquireix el grau de màxima retribució dels esforços atlètics i heroics (εὖρηται ἄποινα μόχθων), en el moment en què és plasmada en l'himne, en el càntic, en el vers que glorifica (κλυταῖς ἐπέων ἀοιδαῖς).

Vèiem a la *Nemea* vuitena com Píndar conjurava Zeus per tal d'evitar d'incórrer en una vida de falsedats arteroses, capaces d'enaltir la vilesa en detriment del vertader mèrit. L'oposició es feia palesa en els dos pols de la contraposició (v. 34): τὸ λαμπρόν, l'esplendor del mèrit, és violentat per l'interès de magnificar els ingloriosos; per aquesta raó, llur κῦδος, la reputació resultant d'aquesta roïna tergiversació, ha de resultar necessàriament adulterat i putrefacte, σαθρόν. Tal capteniment sembla, si no exclusiu, almenys distintiu del poeta, en mans del qual roman la comesa d'exalçar o denigrar aquell que

⁴³⁴ *Nem.* 7, 11-16. Cf. *Isth.* 7, 16-20: ἀλλὰ παλαιὰ γὰρ / εὖδει χάρις, ἀμνάμονες δὲ βροτοί, / ὅτι μὴ σοφίας ἄωτον ἄκρον / κλυταῖς ἐπέων ῥοαῖσιν ἐξίκεται ζυγέν· / κώμαζ' ἔπειτεν ἀδυμελεῖ σὺν ὕμνῳ...

esdevé l'objecte del seu càntic. Probablement per aquest motiu Píndar decididament proclama voler allunyar-se de la via fàcil, és a dir, de la lloança interessada que reporta guanys immediats, però deixa com a ròssec una fama detestable, un romanent que és llegat, després de la mort, als descendents del poeta. Cal observar que l'autor minimitza la participació d'aquells davant del quals es verifica el deshonor d'una vida ignominiosa, és a dir, del cos social, de l'opinió pública, dels altres, a fi i efecte de remarcar inequívocament la responsabilitat de l'acció que es formula en termes de llegat: προσάψω.

La noció del llegat d'una fama d'ultratomba és igualment present en un conegut passatge del *Simposi* de Plató,⁴³⁵ que és susceptible d'aportar una valuosa clau interpretativa del que era considerada l'herència honorífica d'un poeta o d'un legislador, almenys des del punt de vista d'un pensador que contempla la tradició poètica i legisladora amb una idea clara i canònica d'aquells que en constituïen l'il·lustre passat. El discurs platònic, posat en boca de la insigne Diòtima, comprèn una reflexió i un desenvolupament notables del motiu de la immortalitat i dels principis i les condicions que regeixen la consecució d'aquesta, elements que es poden trobar de manera molt més intuïtiva i directa en la poesia pindàrica.

Diòtima reflexiona sobre l'ambició d'honor (φιλοτιμία), que es manifesta comunament en un desig d'aconseguir la celebritat (ἔρωτι τοῦ ὀνομαστοῦ γενέσθαι) i de perllongar-la sempiternament en forma de glòria immortal: καὶ κλέος ἐς τὸν αἰεὶ χρόνον ἀθάνατον καταθέσθαι. Aquesta darrera fórmula, idea fonamental del discurs, constitueix un hexàmetre, fet que convida a suposar una procedència poètica.⁴³⁶ És tal l'afany que hom sent per l'honor que

⁴³⁵ Pl. *Symp.* 208c-209e.

⁴³⁶ Tanmateix, es desconeix la procedència del vers en qüestió, ja fos d'un altre autor, ja com a nou assaig de prosa mètrica del mateix Plató. Poc abans, per exemple, també Agató introdueix versos al seu discurs (*ib.* 197). Cf. Rowe 1998: 188. "A hexameter of unknown provenance (but might S[ocrates], in his role as Agathon, be breaking into verse on his own account?).

es gaudeix en vida i després de la mort, que sovint s'afronten tot tipus de destrets i sofrències, fins a l'extrem de lliurar la vida com a expedient per a assolir-lo.⁴³⁷ De fet, en la mesura que creuen que el record de llur acció virtuosa i meritòria serà immortal (οἰομένους ἀθάνατον μνήμην ἀρετῆς πέρι ἑαυτῶν ἔσσεσθαι)⁴³⁸ i en tant que tothom té set i ambició d'immortalitat, troben un esperó per al foment de l'areté.⁴³⁹ A continuació, Diòtima distingeix dos tipus d'homes.

D'una banda, els homes prenys de cos, que estimen la παιδογονία com a principi de llur immortalitat, com a perpetuació de llur record; intuïm, òbviament, que constitueixen la majoria dels homes. Però, d'altra banda, existeixen també els homes prenys de ment (οἱ ἐν ταῖς ψυχαῖς κυοῦσιν, 209a), entre els quals són comptats poetes i creadors. Aquests darrers, en unir-se, són els que engendren saviesa i altres virtuts, i en llur maduresa cerquen la bellesa com a ambient ideal de reproducció. Convé remarcar que el fruit de tals unions esdevé més bell i immortal que en el cas d'un enllaç convencional (ἄτε καλλίωνων καὶ ἀθανατωτέρων παίδων κεκοινωνηκότες, 209c). És comprensible, doncs, que tothom vulgui tenir uns fills com aquests més que no pas uns de merament mortals.

Per aquest motiu hom sent enveja d'Homer i d'Hesíode i d'altres poetes (i aquí podríem afegir-hi perfectament Píndar), per causa del tipus de fills que

⁴³⁷ *Ib.* 208d: πόνους πονεῖν οὐσινασοῦν καὶ ὑπεραποθνήσκειν. D'on se segueix una breu exemplificació de l'argument amb casos mítics cèlebres (Alcestis, Aquil·les, Codros) en els quals la idea de sacrifici és associada a la φιλοτιμία. Amb tot, exceptuant el cas d'Aquil·les, la interpretació resulta esbiaixada i tendenciosa.

⁴³⁸ Cf. Hdt. 4, 144: ἐλίπετο ἀθάνατον μνήμην.

⁴³⁹ *Ib.* οἶμαι ὑπὲρ ἀρετῆς ἀθανάτου καὶ τοιαύτης δόξης εὐκλεοῦς πάντες πάντα ποιοῦσιν, ὅσω ἂν ἀμείνους ᾶσι, τοσοῦτω μᾶλλον· τοῦ γὰρ ἀθανάτου ἐρῶσιν. És aquest el nus central de l'argumentació platònica i l'element més proper al contingut de la poesia d'encomi, especialment l'epiníci. Vegeu, per exemple, Pind. *Nem.* 7, 7-8; *Ol.* 3, 15-18; Bacchyl. 1, 159 sqq.; 180-184; 3, 90-98; 10, 11 sqq.; 14, 6 sqq.; Sim. fr. 15-16 W²; fr. 531; 579 PMG; [Sim.] *ep.* 8; 9; 20a; 46, 4; 53 FGE; etc.

han deixat a la posteritat, els quals els proporcionen immortal fama i record (ἀθάνατον κλέος καὶ μνήμην, 209d) pel fet que ells mateixos són immortals. Com se'ns dirà més endavant, per aquesta mena de fills alguns han rebut honors culturals (ἱερὰ πολλὰ), però mai pels fills de condició mortal. Per exemplificar l'asserció, s'addueixen els models legisladors de Licurg i de Soló, la tasca dels quals els confereix una condició similar.⁴⁴⁰ Cal no oblidar, tanmateix, que la finalitat de cercar la perdurabilitat és concebuda en termes de virtut (γεννήσαντες παντοίαν ἀρετήν, 209e).

Si els principals representants d'aquest prenyat intel·lectual són els poetes i els legisladors, els grans savis i demiürgs que cerquen la bellesa com a principi de perpetuació, aleshores llurs obres són la fillada que materialitzen ensems reproducció i immortalitat, perquè contenen la llavor de la immortalitat, més encara, són ja immortals per si mateixes, i perpetuen, en conseqüència, el record dels seus creadors.⁴⁴¹

Indubtablement els principis platònics que inspiren i trenen ideològicament l'argumentació de Diòtima resten del tot aliens als pressupòsits de l'imaginari pindàric, però no menys indubtablement es constata a les odes de Píndar un afany perseverant per mostrar l'himne com a vehicle de glòria immortal, tan per a aquell les obres del qual són objecte del càntic, com per al propi poeta, en tant que creador i savi demiürg. A la *Nemea* vuitena, Píndar blasma els camins tortuosos de la tergiversació, censura el capteniment dels falsificadors i rebutja

⁴⁴⁰ Dover 2000 (1980): 154; Currie 2005: 74. "[...] ἱερὰ πολλὰ, an expression that conveys both 'shrines' and 'rites'. Lykourgos in Sparta, Solon in Athens, and the 'other men in many other places' are, accordingly, people rewarded not just with the metaphorical immortality of renown, but with the literal immortality of the cult. In this way, Diotima's speech alerts us to an important point: when we appear to find statements of the exclusive conception of immortality (immortality through renown only), it may transpire that we in fact have an inclusive conception of immortality (immortality in renown plus immortality in cult)."

⁴⁴¹ Rowe 1998: 191. "But now these great figures [Homer and Hesiod, Lycurgus and Solon] are themselves, by implication, drawn into the same account: their works, too, are their 'offspring' (*ekgonai*, d3) and 'children' (*paides*, d6), and so presumably were 'procreated' in the same way."

l'exemple del que provoca un deshonor immerescut per interès propi. L'alternativa és formulada en termes desideratius i, més exactament, en forma d'invocació adreçada a Zeus, com a fautor de la tria moral i poètica que exposa la veu de la *persona loquens*.

El bon propòsit és senzill; consisteix a seguir els camins planers de la vida. En realitat, no es tracta en absolut de dur una existència humil i, en certa mesura, obscura. Per contra, l'objectiu perseguit continua essent el κλέος, i els mitjans per assolir-lo són igualment la lloança i el blasme. La diferència rau fonamentalment que, en la mesura que hom se serveix de la lloança i del blasme per a forjar falsedats i deshonorar el vertader mèrit, ateny un resultat controvertit i alhora contradictori: un κλέος δύσφαμον.⁴⁴²

Arribat a aquest punt, hom resta temptat de preguntar-se sobre la significació del llegat i encara més sobre la naturalesa dels fills a què Píndar fa al·lusió. És realment plausible que el poeta pretengui deixar als seus descendents una herència consistent en una fama no sollada per les tergiversacions poètiques que regeix l'interès o l'antull personal? Quina repercussió podria tenir l'elogi i la reivindicació del vertader honor més enllà del mèrit que suposa al poeta i a la seva obra? Quan Diòtima parla de la descendència d'Homer i d'Hesíode en els següents termes:

... οἷα ἔκγονα ἑαυτῶν καταλείπουσιν, ἃ ἐκείνοις ἀθάνατον κλέος καὶ μνήμην παρέχεται αὐτὰ τοιαῦτα ὄντα.

més que no pas a la seva nissaga o als seguidors del seu mestratge poètic, cal veure amb tota versemblança en els ἔκγονα que deixen (hem d'entendre "a la

⁴⁴² Contradictori, si més no, d'acord amb la tradició precedent d'ascendent èpic. Amb el temps les oposicions semàntiques semblen esvair-se i, per exemple, són possibles sintagmes del tipus: οὐ πού νιν Ἑλένης αἰσχροὺν ὤλεσεν κλέος; (Eur. *Hel.* 135); ἄγει πονηρὰ πρᾶξις εἰς κακὸν κλέος (Men. *Sent. e cod. Byz.* 83).

seva mort", "darrera d'ells", καταλείπουσιν) una al·lusió als respectius corpus èpics o, per dir-ho en altres termes, al passatge citat és vigent l'equivalència en un pla metafòric ἔκγονα = ἔργα, ἔπη.⁴⁴³

En el cas de la *Nemea* vuitena, fóra improbable d'identificar-hi una correspondència similar, en primer terme perquè παῖδες posseeix un significat més restringit i menys neutre que ἔκγονα;⁴⁴⁴ i, en segon terme, pel fet que Píndar vol omplir de significació social i cívica la imprecació adreçada a Zeus, com un bon membre de la comunitat que rep el seu degut do d'honor després d'haver menat una vida honrada i virtuosa, en una dimensió particular i única com a cantor dels déus i dels homes més insignes del seu temps. L'honor que transmetrà als seus descendents, tanmateix, l'assoleix per mitjà de l'himne, d'aquest ἐπικώμιος ὕμνος que compareix al final de l'oda (v. 50) i que consisteix en un doble vessant laudatori i blasfemador: αἰνέων αἰνητά, μομφὰν δ' ἐπισπείρων ἀλιτροῖς (39). D'aquí ve la importància de la poesia com a vehicle de transmissió de κλέος i τιμή, ja que per mitjà d'ella és enaltida la vertadera virtut (ἀΐσσει δ' ἀρετά..., vv. 40-42), un procés dual de glorificació i de retribució meritòria que implica ensems aquell que és cantat i aquell que el canta, vencedor-heroi i poeta.

Alhora, s'estableix, gràcies a les complexes correspondències de la poètica pindàrica, un clar paral·lel entre, d'una banda, el passat i el món de l'èpica heroica, recordats per uns cultes ja estatuits i per la poesia d'un Homer, la figura del qual és afaïçonada per Píndar mateix, i, d'altra banda, el present de

⁴⁴³ Cf. Pl. *Phaedr.* 275d: καὶ γὰρ τὰ ἐκείνης [ζωγραφίας] ἔκγονα ἔστηκε μὲν ὡς ζῶντα ... Al passatge, el significat del sintagma és proper a "productes de la creació pictòrica", "figuracions", és a dir, tot allò que el pintor produeix amb la seva tècnica. Tal valor podria ser igualment acceptable en la citació del *Simposi*, perquè en la creació poètica Homer i Hesíode produeixen els elements i personatges immortals que els retribueixen amb una glòria i una recordança no menys immortals.

⁴⁴⁴ Es troben escassos exemples del mot "παῖς" emprat en un sentit translàtic a les odes de Píndar: *Ol.* 11, 3 (ἔστιν δ' οὐρανίων ὑδάτων, / ὀμβρίων παίδων νεφέλας); *Nem.* 9, 52 (ἀμπέλου παῖδα).

l'epinici, els vïctors atlètics que reben igualment *τιμή*, en vida i, tal vegada, *post mortem*, per part de la comunitat cívica i no menys del càntic d'honor que els adreça Píndar. Ho formula de manera explícita i eloqüent G. Nagy en els següents termes:

*The theme of reciprocity between the kleos of heroes in the past or of patrons in the present on one hand and the **kleos** of poets from past to present on the other hand finds direct expression in Pindaric song, where the idealized poet of the past can be represented as "Homer" while the implicit poet of the present is Pindar: [cit. Pind. Ol. 4.277-279]. In other words, just as the Muse of poetry and song gives the greatness of *tīmē* 'honor', so also receives it. Just as the poet, whether it is the "Homer" of the past or the Pindar of the present, 'wins as prize' [= verb *pherō*] for his subject the honor [*tīmē*] as conferred by the words of poetry, thereby 'making great' [= verb *auxō*] both the subject of the poetry, as a man of the present who has performed a glorious deed, can 'win' the honor conferred by the words of poetry in an unbroken continuum extending from the world of heroes to the world of the here and now, thereby 'making great' the immediate ancestry that produced him.⁴⁴⁵*

Bona part dels testimonis que han estat adduïts en la mesura que esmenten per primer cop el nom d'Homer es distancien de la figura del poeta èpic, adoptant un parer crític o directament un blasme que alhora desautoritza i aconsegueix l'efecte contrari en interès propi. Si hem de jutjar per les escadusseres restes testimonials que conservem, els judicis negatius de l'art poètica d'Homer són més explícits, com ara en el fragment d'Heraclit o en les *Nemees* pindàriques, i semblen tenir un paper important en la constitució i la fixació d'una imatge, canònica, de l'aede. Amb tot, el *kleos* èpic i les seves virtualitats en la poesia d'encomi representa un dels pocs elements d'enllaç entre els contextos que desautoritzen Homer i aquells que l'enalteixen, contextos que, d'altra banda, poden trobar-se en un mateix autor. I és en la poesia d'honor, màximament en l'epinici i l'elegia commemorativa, on és

⁴⁴⁵ Nagy 1990a: 202-203.

Capítol 3

emprat, actualitzat i qüestionat el plantejament homèric del *kleos* i de la recordança perpètua. D'altra banda, no manquen exemples d'un ús del nom d'Homer que combina l'enaltiment i l'emulació a fi de justificar i d'engrandir, a partir d'un prestigi ja canònic, l'èxit del cant i, en darrer terme, de la tasca del poeta. Ho hem vist a propòsit de Simònides i del fragment elegíac 11 W², i el context en el qual ho formula, que ha estat objecte d'un detingut estudi.⁴⁴⁶

⁴⁴⁶ Vegeu *supra* cap. 1, *Kleos a l'elegia de Platees*, p. 73 sqq.; cap. 2, *Simònides i la poètica de la immortalitat*, p. 110 sqq.